

Wymagania edukacyjne niezbędne do otrzymania przez ucznia poszczególnych rocznych ocen klasyfikacyjnych z geografii w klasie 1. w zakresie rozszerzonym¹

I. Obraz Ziemi

Uczeń:

- dokonuje podziału nauk geograficznych na dyscypliny
- wymienia źródła informacji geograficznej
- wymienia metody badań geograficznych
- wymienia rodzaje wykresów i diagramów
- podaje definicje mapy i skali
- wymienia elementy mapy
- określa rodzaje map
- wyróżnia rodzaje skal
- omawia i czyta legendę mapy
- rozpoznaje rodzaje map opisuje dowolny obszar na podstawie mapy turystyczno-topograficznej
- opisuje przedmiot i cele badań geograficznych
- wymienia źródła informacji potrzebne do charakterystyki własnego regionu
- konstruuje plan pracy dla wybranego problemu badawczego w zakresie geografii
- wymienia funkcje GIS
- klasyfikuje mapy ze względu na różne kryteria
- porównuje i szereguje skale
- posługuje się podziałką mapy
- wymienia najczęściej stosowane metody prezentowania informacji na mapach
- rozróżnia formy rzeźby na mapie, analizując układ poziomic
- podaje przykłady wykorzystania mapy topograficznej odnajduje na mapie obiekty geograficzne przedstawione na fotografii
- określa miejsce geografii wśród innych nauk
- omawia źródła informacji geograficznej, ich przydatność i możliwości wykorzystania
- przedstawia podstawowe ilościowe i jakościowe metody badań geograficznych oraz możliwości ich wykorzystania na wybranych przykładach
- opracowuje kwestionariusz ankiety na wybrany temat dotyczący problemu badawczego
- wyjaśnia, na czym polega cyfrowa metoda prezentacji zjawisk GIS
- stosuje wybrane metody kartograficzne do prezentacji cech ilościowych i jakościowych środowiska geograficznego
- interpretuje dane liczbowe przedstawione za pomocą tabeli, wykresów i diagramów
- analizuje źródła kartograficzne oraz formułuje wnioski na ich podstawie
- stosuje różne rodzaje skal i przekształca je
- posługuje się skalą mapy do obliczenia odległości i powierzchni
- wyróżnia graficzne i kartograficzne metody przedstawiania informacji geograficznej
- posługuje się mapą hipsometryczną
- podaje przykłady zastosowania różnego rodzaju map
- wskazuje różnice w sposobie przedstawiania rzeźby na mapie topograficznej i mapie ogólnogeograficznej
- oblicza skalę mapy na podstawie odległości lub powierzchni orientuje mapę topograficzną w terenie
- wykazuje interdyscyplinarny charakter nauk geograficznych
- wymienia przykłady informacji pozyskiwanych na podstawie obserwacji i pomiarów prowadzonych w terenie
- prezentuje i analizuje cechy środowiska geograficznego za pomocą GIS
- tworzy dokumentację obserwacji terenowych za pomocą odbiornika GPS (smartfona)
- oblicza skalę mapy na podstawie odległości lub powierzchni
- porównuje metody jakościowe i metody ilościowe prezentacji zjawisk na mapach
- określa przydatność fotografii i zdjęć satelitarnych do pozyskiwania informacji o środowisku geograficznym
- interpretuje treść fotografii i zdjęć satelitarnych oraz wskazuje wady i zalety każdego z przedstawionych obszarów
- czyta i interpretuje treści różnych rodzajów map
- charakteryzuje działania systemu nawigacji satelitarnej GPS

¹ W wyjątkowych sytuacjach wymagania mogą być realizowane w klasach programowo wyższej.

- podaje przykłady praktycznego zastosowania geografii
- przedstawia możliwości wykorzystania różnych źródeł informacji geograficznych i ocenia ich przydatność
- omawia przykłady wykorzystania narzędzi GIS do analiz zróżnicowania przestrzennego środowiska geograficznego
- dostrzega i określa związki przyczynowo-skutkowe między elementami środowiska na danym terenie na podstawie mapy cyfrowej
- przeprowadza wywiad i opracowuje wyniki z zajęć terenowych
- wykazuje przydatność fotografii i zdjęć satelitarnych do pozyskiwania informacji o środowisku geograficznym
- prezentuje przykłady technologii informacyjno-komunikacyjnych i geoinformacyjnych do pozyskiwania, przechowywania, przetwarzania i prezentacji informacji geograficznych
- określa współrzędne geograficzne na mapie oraz z wykorzystaniem GPS
- wskazuje na mapie i nazywa obiekty geograficzne (krainy geograficzne, rzeki, jeziora, pustynie)

II. Ziemia we wszechświecie

Uczeń:

- posługuje się terminami: *planeta, księżyc, planetoida, meteoroida, kometa*
- wymienia ciała niebieskie tworzące Układ Słoneczny
- wymienia planety Układu Słonecznego
- opisuje teorię heliocentryczną
- wyjaśnia znaczenie terminów: *ruch obiegowy, wysokość górowania Słońca, noc polarna i dzień polarny*
- podaje cechy ruchu obiegowego Ziemi
- wydziela strefy oświetlenia Ziemi i ich granice
- wyjaśnia znaczenie terminów: *ruch obrotowy, czas uniwersalny i czas strefowy*
- podaje cechy ruchu obrotowego
- podaje parametry fizyczne Słońca
- wymienia fazy Księżyca
- wymienia rodzaje czasów na Ziemi
- charakteryzuje i porównuje planety Układu Słonecznego, w tym Ziemię
- porównuje teorię heliocentryczną z teorią geocentryczną
- opisuje Słońce jako gwiazdę
- opisuje cechy ruchu obiegowego Ziemi na podstawie schematu
- podaje przyczyny zmian oświetlenia Ziemi w ciągu roku
- omawia czas trwania zmian długości dnia i nocy w różnych szerokościach geograficznych
- podaje różnice między horyzontem a widnokregiem
- omawia widomą wędrówkę Słońca nad horyzontem na podstawie schematu
- wyjaśnia występowanie faz Księżyca na podstawie schematu
- charakteryzuje czas uniwersalny i czas strefowy
- podaje nazwy europejskich stref czasowych
- rozpoznaje gwiazdozbiory nieba północnego
- podaje cechy Ziemi odróżniające ją od innych planet Układu Słonecznego
- przedstawia następstwa ruchu obiegowego Ziemi
- opisuje poszczególne strefy oświetlenia Ziemi
- przedstawia konsekwencje ruchu obrotowego Ziemi
- charakteryzuje zaćmienie Słońca i Księżyca na podstawie ilustracji
- wyjaśnia przyczyny zróżnicowania czasu na Ziemi
- analizuje mapę stref czasowych
- oblicza czas słoneczny dowolnego miejsca na Ziemi na podstawie różnicy długości geograficznej
- omawia czas urzędowy obowiązujący w niektórych państwach
- wyjaśnia, czym jest międzynarodowa linia zmiany daty
- wyjaśnia teorie pochodzenia wszechświata
- omawia powstawanie Układu Słonecznego
- porównuje cechy budowy planet Układu Słonecznego
- omawia przyczyny zmian oświetlenia Ziemi w ciągu roku
- omawia zmiany wysokości górowania Słońca w różnych szerokościach geograficznych
- oblicza wysokość górowania Słońca na dowolnej szerokości geograficznej w dniach równonocy i przesilen
- przedstawia dowody na ruch obrotowy Ziemi
- podaje przykłady i wskazuje skutki występowania siły Coriolisa dla środowiska przyrodniczego

- wykazuje zależność miejscowego czasu słonecznego od długości geograficznej
- oblicza miejscowy czas słoneczny z uwzględnieniem przekraczania międzynarodowej linii zmiany daty
- prezentuje współczesne metody badań kosmicznych i ich znaczenie
- przedstawia osiągnięcia naukowców, w tym Polaków, w poznawaniu wszechświata
- wykazuje zależność między nachyleniem osi ziemskiej a dopływem energii słonecznej do powierzchni Ziemi
- wyznacza współrzędne geograficzne dowolnego punktu na powierzchni Ziemi na podstawie wysokości górowania Słońca w dniach równonocy i przesilen
- opisuje przykłady wpływu zmian oświetlenia Ziemi w ciągu roku na życie i działalność człowieka
- opisuje przykłady wpływu różnic czasu na życie i działalność człowieka

III. Atmosfera

Uczeń:

- wymienia główne składniki powietrza atmosferycznego
- wymienia czynniki wpływające na rozkład temperatury powietrza
- odczytuje z mapy izoterm temperaturę powietrza na Ziemi
- wyjaśnia znaczenie terminów: *średnia roczna amplituda temperatury powietrza, dobowa amplituda temperatury powietrza*
- wyjaśnia znaczenie terminów: *ciśnienie atmosferyczne, wyż baryczny, niż baryczny*
- odczytuje z mapy izobar wartość ciśnienia atmosferycznego
- wyznacza kierunki wiatrów względem izobar w wyżu i niżu atmosferycznym
- wskazuje na mapie izobar rozmieszczenie stałych wyżów i niżów atmosferycznych na Ziemi
- wyjaśnia znaczenie terminów: *kondensacja, temperatura punktu rosy, jądra kondensacji, wilgotność powietrza, resublimacja*
- opisuje miary wilgotności powietrza
- wymienia rodzaje opadów atmosferycznych
- wymienia przyczyny występowania opadów na Ziemi
- wymienia i wskazuje na mapie przykładowe obszary o najmniejszych i największych rocznych sumach opadów na Ziemi
- wyjaśnia znaczenie terminów: *pogoda, prognoza pogody, mapa synoptyczna*
- określa elementy pogody
- określa z mapy synoptycznej warunki pogodowe
- wyjaśnia znaczenie terminów: *klimat, strefa klimatyczna*
- podaje przykład klimatu lokalnego
- wskazuje na mapie główne strefy klimatyczne na Ziemi
- opisuje dowolną strefę klimatyczną na Ziemi na podstawie mapy
- podaje przykłady klimatów astrefowych
- opisuje zróżnicowanie temperatury i ciśnienia powietrza w przekroju pionowym atmosfery
- opisuje czynniki wpływające na rozkład temperatury powietrza
- omawia rozkład temperatury powietrza w styczniu i w lipcu na podstawie mapy
- omawia roczne amplitudy temperatury powietrza na Ziemi na podstawie mapy tematycznej
- wskazuje obszary, w których zaznacza się wpływ prądów morskich i wysokości bezwzględnych na temperaturę powietrza
- omawia rozkład ciśnienia atmosferycznego na Ziemi w styczniu i w lipcu na podstawie mapy
- podaje przyczyny ruchu powietrza
- podaje przykłady obszarów objętych wiatrami stałymi
- wyjaśnia proces powstawania pasatów
- wymienia czynniki wpływające na rozkład opadów atmosferycznych
- opisuje zróżnicowanie opadów na Ziemi na podstawie mapy
- wyróżnia rodzaje frontów atmosferycznych i je omawia
- wymienia sposoby pozyskiwania danych meteorologicznych
- charakteryzuje pogodę panującą na wybranym obszarze na podstawie mapy synoptycznej
- wyjaśnia, co to jest klimat lokalny
- analizuje klimatogramy głównych stref klimatycznych
- rozpoznaje strefę klimatyczną na podstawie opisu lub klimatogramu
- podaje cechy klimatu górskiego
- opisuje warstwową budowę atmosfery na podstawie schematu
- charakteryzuje zjawiska i procesy zachodzące w różnych warstwach atmosfery

- porównuje rozkład temperatury w poszczególnych porach roku na półkuli północnej i półkuli południowej
- oblicza średnią roczną temperaturę powietrza dla wybranej stacji meteorologicznej
- oblicza średnią roczną amplitudę temperatury powietrza
- wykazuje zależność ciśnienia atmosferycznego od temperatury powietrza
- odróżnia prądy konwekcyjne (wstępujące i zstępujące) od wiatrów
- analizuje powstawanie ośrodków barycznych na podstawie schematu
- omawia krążenie powietrza w ośrodkach barycznych na półkuli północnej i półkuli południowej na podstawie schematu
- wskazuje na mapie obszary występowania wiatrów stałych, okresowych i lokalnych
- przedstawia warunki niezbędne do powstania opadu atmosferycznego
- wskazuje przyczyny nierównomiernego rozkładu opadów atmosferycznych na Ziemi
- rozpoznaje rodzaje opadów i osadów atmosferycznych
- odróżnia front ciepły od frontu chłodnego na podstawie ich budowy i towarzyszących im zjawisk atmosferycznych
- przedstawia podstawy prognozowania pogody
- podaje przykłady obszarów, na których występują zmienne warunki pogodowe w ciągu roku
- porównuje uproszczoną mapę pogody z mapą synoptyczną
- wyjaśnia znaczenie prognozowania pogody dla gospodarki
- omawia czynniki klimatotwórcze kształtujące klimat na Ziemi
- wymienia obszary o specyficznym klimacie lokalnym w Polsce
- opisuje typy klimatów na podstawie klimatogramów i mapy klimatycznej
- wykazuje różnice między klimatem morskim a klimatem kontynentalnym
- opisuje klimaty strefowe i astrefowe
- wymienia przykłady zmian klimatu
- opisuje pole magnetyczne Ziemi na podstawie infografiki
- wskazuje przyczyny nierównomiernego rozkładu temperatury powietrza na Ziemi
- omawia roczny przebieg temperatury powietrza we własnym regionie na podstawie klimatogramu
- oblicza temperaturę powietrza na podstawie gradientu adiabatyicznego
- wyjaśnia przyczyny zróżnicowania ciśnienia atmosferycznego na Ziemi
- wyjaśnia na podstawie schematu, czym jest globalna cyrkulacja atmosferyczna
- wyjaśnia genezę wiatrów stałych, okresowych i lokalnych
- omawia na podstawie klimatogramu wielkość rocznej sumy opadów atmosferycznych we własnym regionie
- opisuje zjawiska towarzyszące ciepłym i chłodnym frontom atmosferycznym
- analizuje mapy synoptyczne i zdjęcia satelitarne w celu przygotowania prognozy pogody
- przedstawia na wybranych przykładach wpływ czynników meteorologicznych i geograficznych na poszczególne elementy pogody
- charakteryzuje i porównuje strefy klimatyczne i typy klimatów na Ziemi i uzasadnia ich zasięgi
- rozpoznaje strefę klimatyczną i typ klimatu na podstawie rocznego przebiegu temperatury powietrza i sum opadów atmosferycznych
- wymienia przyczyny i skutki zmian klimatu
- omawia znaczenie atmosfery dla życia na Ziemi
- wykazuje związek między budową atmosfery a zjawiskami i procesami meteorologicznymi
- omawia zjawisko inwersji temperatury powietrza
- formułuje prawidłowości dotyczące zróżnicowania rocznej amplitudy temperatury powietrza na Ziemi
- omawia ekstremalne wartości temperatury na świecie
- wskazuje na mapie obszary występowania ekstremalnych temperatur na Ziemi
- wyjaśnia mechanizm cyrkulacji powietrza w strefie międzyzwrotnikowej i w wyższych szerokościach geograficznych
- wyjaśnia przyczyny występowania strefy podwyższonego i obniżonego ciśnienia na kuli ziemskiej
- omawia znaczenie wiatrów stałych, okresowych i lokalnych dla przebiegu pogody
- wyjaśnia przyczyny występowania dużych sum opadów atmosferycznych w strefie klimatów równikowych
- omawia charakterystyczne zmiany pogody w czasie przemieszczania się frontów atmosferycznych
- interpretuje meteorologiczne zdjęcia satelitarne
- wyjaśnia przyczyny modyfikujące przebieg stref klimatycznych
- wyjaśnia, na czym polega strefowość klimatów na Ziemi
- wyjaśnia wpływ lokalnych czynników na klimat wybranych regionów
- omawia globalne i lokalne zmiany klimatu, ich przyczyny i skutki

IV. Hydrosfera

Uczeń:

- wyjaśnia znaczenie terminu *hydrosfera* oraz podaje charakterystyczne cechy hydrosfery
- wymienia elementy składowe cyklu hydrologicznego
- przedstawia podział wszechoceanu na mapie świata
- wyjaśnia, czym różni się morze od oceanu
- wymienia rodzaje mórz
- wskazuje na mapie wybrane morza i zatoki i podaje ich nazwy
- wymienia cechy wody morskiej
- odczytuje z mapy zasolenie wody na podstawie izohalin
- wymienia rodzaje prądów morskich
- rozróżnia rodzaje pływów morskich
- wyjaśnia znaczenie terminów: *rzeka, dorzecze, system rzeczny, zlewisko*
- wyróżnia rodzaje rzek
- wskazuje na mapie świata przykładowe rzeki główne, systemy rzeczne i zlewiska
- wymienia podstawowe typy ustrojów rzecznych
- wymienia kryteria klasyfikacji jezior
- wymienia funkcje sztucznych zbiorników wodnych
- wyjaśnia znaczenie terminów: *lodowiec górski, lądolód, granica wiecznego śniegu*
- wymienia formy występowania lodu na Ziemi
- wymienia typy lodowców górskich
- wskazuje na mapie obszary występowania wód artezjskich na Ziemi
- wymienia obszary występowania gejzerów
- omawia cykl hydrologiczny na podstawie schematu
- przedstawia bilans wodny na Ziemi i jego zróżnicowanie w różnych warunkach klimatycznych
- wskazuje na mapie obszary o deficycie oraz nadmiarze wody
- wymienia cechy fizykochemiczne wód morskich
- charakteryzuje gęstość wody morskiej
- wymienia rodzaje ruchów wody morskiej
- przedstawia rozkład prądów morskich na świecie na podstawie mapy
- omawia genezę tsunami
- wymienia przyczyny powstawania pływów morskich
- omawia system rzeczny wraz z dorzeczem na podstawie schematu
- charakteryzuje na podstawie mapy sieć rzeczna na poszczególnych kontynentach
- wymienia rodzaje zasilania rzek
- omawia rozmieszczenie jezior na kuli ziemskiej
- wskazuje na mapie największe sztuczne zbiorniki wodne
- wyjaśnia różnicę między lodowcem górskim a lądolodem
- wymienia części składowe lodowca górskiego
- wskazuje na mapie świata obszary występowania lodowców górskich i lądolodów
- wskazuje na mapie świata obszary występowania wieloletniej zmarzliny
- charakteryzuje rodzaje wód podziemnych na podstawie schematu
- analizuje schemat basenu artezjskiego
- omawia powstawanie źródeł i ich rodzaje na podstawie ilustracji
- analizuje rodzaje i wielkość zasobów wodnych na Ziemi
- podaje przyczyny zróżnicowania zasolenia wód morskich
- oblicza zasolenie wody w procentach
- wyjaśnia przyczyny zróżnicowania zasolenia mórz
- omawia problem zanieczyszczenia wód morskich
- podaje przyczyny występowania poszczególnych rodzajów ruchów wody morskiej
- omawia falowanie wiatrowe i przyczyny powstawania fal morskich
- charakteryzuje prądy morskie, ich rodzaje oraz rozkład na świecie
- omawia skutki tsunami
- omawia mechanizm powstawania pływów wskutek oddziaływania Księżyca i Słońca
- określa rolę rzek w obiegu wody na Ziemi
- omawia przyczyny zróżnicowania sieci rzecznej na Ziemi
- opisuje cechy ustrojów rzecznych na świecie

- przedstawia uwarunkowania występowania jezior na Ziemi
- analizuje plany batymetryczne wybranych jezior
- porównuje kształt i głębokość jezior różnych typów
- opisuje warunki powstawania lodowców
- omawia proces powstawania lodu lodowcowego
- opisuje cechy łądolodu Antarktydy i Grenlandii
- omawia warunki powstawania wieloletniej zmarzliny
- klasyfikuje wody podziemne
- charakteryzuje wody artezyjskie i subartezyjskie oraz podaje różnice między nimi
- przedstawia warunki powstawania źródeł
- opisuje typy wód mineralnych
- omawia rolę retencji w cyklu hydrologicznym
- przedstawia zróżnicowanie temperatury wód oceanicznych
- wyjaśnia przyczyny zróżnicowania termicznego mórz w układzie pionowym i układzie poziomym
- objaśnia mechanizm powstawania powierzchniowych prądów morskich i ich układ
- wyjaśnia powstawanie upwellingu przybrzeżnego na podstawie ilustracji
- prezentuje ustrój rzeki płynącej najbliżej szkoły
- omawia znaczenie przyrodnicze i gospodarcze wielkich rzek na wybranym przykładzie ze świata
- charakteryzuje genetyczne typy jezior
- rozpoznaje wybrane typy genetyczne jezior na podstawie planów batymetrycznych
- wyjaśnia przyczyny odmiennej wysokości występowania granicy wiecznego śniegu w różnych szerokościach geograficznych
- charakteryzuje typy lodowców górskich na podstawie fotografii oraz ilustracji
- omawia proces powstawania bariery lodowej i góry lodowej
- przedstawia uwarunkowania występowania wód podziemnych
- omawia mechanizm funkcjonowania gejzerów
- wykazuje znaczenie wody dla funkcjonowania systemu przyrodniczego Ziemi
- omawia wpływ prądów morskich na życie i gospodarkę człowieka
- omawia ruch cząsteczek wody podczas falowania oraz parametry fali na podstawie schematu
- omawia mechanizm ENSO i jego wpływ na środowisko geograficzne
- wykazuje na przykładach zależność sieci rzecznej od budowy geologicznej i rzeźby terenu
- rozpoznaje ustrój rzeczny wybranych rzek świata, Europy i Polski
- omawia znaczenie jezior w życiu i działalności człowieka
- omawia wpływ zanikania pokrywy lodowej w obszarach okołobiegunowych na środowisko geograficzne
- omawia znaczenie gospodarcze wód podziemnych

V. Procesy wewnętrzne kształtujące powierzchnię Ziemi

Uczeń:

- wyjaśnia znaczenie terminów: *litosfera, skorupa ziemna, prądy konwekcyjne*
- wymienia warstwy wnętrza Ziemi
- wymienia główne pierwiastki i minerały budujące skorupę ziemską
- wyjaśnia znaczenie terminów: *skała, minerał*
- wymienia główne rodzaje skał występujących na Ziemi
- wyjaśnia, czym są procesy endogeniczne i klasyfikuje je
- wskazuje na mapie główne płyty litosfery i ich granice, grzbiety śródoceaniczne, strefy subdukcji i ryftu
- wymienia orogenezy w historii Ziemi
- wymienia deformacje tektoniczne
- wyjaśnia znaczenie terminów: *plutonizm, wulkanizm, trzęsienia ziemi, obszary sejsmiczne, obszary asejsmiczne*
- odróżnia intruzje zgodne od niezgodnych
- odróżnia wulkany czynne od wygasłych
- wymienia produkty erupcji wulkanicznych
- podaje różnicę między epicentrum a hipocentrum trzęsienia ziemi
- podaje przykłady wybranych trzęsień ziemi występujących na świecie
- wyjaśnia znaczenie terminu *ruchy izostatyczne*
- odczytuje dane z krzywej hipsograficznej
- wskazuje na mapie najgłębsze rowy oceaniczne na Ziemi i podaje ich nazwy
- wyjaśnia znaczenie terminu *skamieniałość przewodnia*

- opisuje cechy budowy wnętrza Ziemi
- wymienia powierzchnie nieciągłości we wnętrzu Ziemi
- podaje różnice między minerałem a skałą
- rozpoznaje minerały skałotwórcze
- opisuje warunki powstawania różnych rodzajów skał
- podaje przykłady skał o różnej genezie
- wskazuje na mapie obszary występowania najbardziej rozpowszechnionych skał
- omawia podstawowe założenia teorii tektoniki płyt litosfery
- prezentuje typy granic płyt litosfery z wykorzystaniem mapy tematycznej
- wymienia typy genetyczne gór
- podaje przykłady różnych typów genetycznych gór
- opisuje warunki powstawania wulkanów na podstawie schematu
- omawia rozmieszczenie wulkanów na Ziemi
- przedstawia rodzaje trzęsień ziemi
- wskazuje na mapie rozmieszczenie obszarów sejsmicznych na Ziemi
- charakteryzuje ukształtowanie poziome i pionowe powierzchni Ziemi
- omawia podział dziejów Ziemi
- omawia etapy powstawania skamieniałości na podstawie schematu
- opisuje skład chemiczny i właściwości fizyczne poszczególnych warstw wnętrza Ziemi
- opisuje stopień geotermiczny
- wskazuje różnice między skorupą kontynentalną a skorupą oceaniczną
- charakteryzuje wybrane skały o różnej genezie
- rozpoznaje wybrane skały
- wymienia przyczyny wzajemnego przemieszczania się płyt skorupy ziemskiej
- omawia procesy spredingu i subdukcji na podstawie infografiki
- wskazuje na mapie świata przykłady gór powstałych w wyniku kolizji płyt litosfery
- charakteryzuje typy genetyczne gór i podaje ich cechy
- rozpoznaje na podstawie schematów deformacje tektoniczne
- omawia procesy plutoniczne i podaje ich skutki
- charakteryzuje typy intruzji magmatycznych
- omawia budowę wulkanu
- wskazuje na mapie ważniejsze wulkany i określa ich położenie w stosunku do granic płyt litosfery
- omawia przyczyny trzęsień ziemi
- charakteryzuje skalę Richtera i skalę Mercallego
- przedstawia rozchodzenie się fal sejsmicznych na podstawie ilustracji
- omawia wielkie formy ukształtowania lądów i dna oceanicznego
- wskazuje na mapie batymetrycznej wielkie formy dna oceanicznego
- omawia metody odtwarzania dziejów Ziemi
- przedstawia najważniejsze wydarzenia geologiczne i przyrodnicze w dziejach Ziemi (fałdowania, transgresje i regresje morskie, zlodowacenia, rozwój świata organicznego)
- rozpoznaje okres geologiczny na podstawie opisu
- opisuje zmiany temperatury, ciśnienia i gęstości zachodzące we wnętrzu Ziemi wraz ze wzrostem głębokości
- oblicza temperaturę w głębi skorupy ziemskiej na podstawie stopnia geotermicznego
- przedstawia genezę skał magmowych, osadowych i przeobrażonych
- przedstawia gospodarcze zastosowanie skał
- wyjaśnia mechanizm działania prądów konwekcyjnych
- charakteryzuje powstawanie gór w wyniku kolizji płyt litosfery na podstawie schematu
- podaje przykłady świadczące o ruchach pionowych skorupy ziemskiej
- opisuje etapy powstawania gór fałdowych i zrębowych
- omawia wpływ ruchu płyt litosfery na genezę procesów endogenicznych
- prezentuje typy wulkanów ze względu na przebieg erupcji i rodzaj materiału
- podaje przykłady negatywnych i pozytywnych skutków erupcji wulkanicznych
- wykazuje zależność między ruchami płyt skorupy ziemskiej a rozmieszczeniem wulkanów
- wykazuje zależność między ruchami płyt skorupy ziemskiej a obszarami występowania trzęsień ziemi
- wskazuje negatywne skutki trzęsień ziemi i erupcji wulkanicznych
- omawia wpływ procesów geologicznych na ukształtowanie powierzchni Ziemi
- analizuje tabelę stratygraficzną

- wyjaśnia znaczenie skamieniałości przewodnich w odtwarzaniu dziejów Ziemi
- analizuje oraz interpretuje mapy, odkrywki glebowe i przekroje geologiczne
- wskazuje wpływ budowy wnętrza Ziemi na genezę procesów endogenicznych
- podaje przykłady występowania i wykorzystania skał we własnym regionie
- wyjaśnia wpływ procesów geologicznych na powstawanie głównych struktur tektonicznych na wybranych przykładach
- wskazuje różnice w procesach powstawania wybranych gór, np. Himalajów i Andów
- wymienia przykłady wpływu zjawisk wulkanicznych na środowisko przyrodnicze i działalność człowieka
- podczas lekcji w terenie rozpoznaje rodzaje skał
- omawia zależność pomiędzy wiekiem orogenezy a wysokością gór
- podaje przykłady skutków występowania procesów izostatycznych
- wykazuje zależność wielkich form rzeźby terenu od budowy skorupy ziemskiej na przykładach ze świata i z Europy
- prezentuje zasady ustalania wieku względnego i wieku bezwzględnego skał oraz wydarzeń geologicznych
- rozpoznaje okres geologiczny na podstawie zestawu skamieniałości przewodnich
- odtwarza wydarzenia geologiczne i przyrodnicze w dziejach Ziemi na podstawie odkrywki glebowej i przekroju geologicznego

VI. Procesy zewnętrzne kształtujące powierzchnię Ziemi

Uczeń:

- klasyfikuje procesy egzogeniczne kształtujące powierzchnię Ziemi
- wyjaśnia znaczenie terminów: *wietrzenie, zwietrzelina*
- wyróżnia rodzaje wietrzenia (fizyczne, chemiczne, biologiczne)
- wymienia produkty wietrzenia
- wymienia rodzaje ruchów masowych
- wyjaśnia znaczenie terminu *kras*
- wymienia skały rozpuszczalne przez wodę
- wymienia podstawowe formy krasowe
- wymienia elementy doliny rzecznej na podstawie schematu
- wymienia rodzaje erozji rzecznej
- wymienia typy ujść rzecznych
- wskazuje na mapie delty i ujścia lejcowate
- wyjaśnia znaczenie terminów: *lodowiec górski, lądolód*
- wymienia rodzaje moren
- rozróżnia formy rzeźby terenu powstałe wskutek działalności lodowców górskich i lądolodów na ilustracji oraz fotografii
- wyjaśnia znaczenie terminów: *abrazja, klif, plaża, mierzeja*
- wymienia czynniki kształtujące wybrzeża morskie
- wymienia czynniki wpływające na intensywność rzeźbotwórczej działalności wiatru
- wymienia rodzaje wydm
- wymienia rodzaje pustyń
- podaje nazwy największych pustyń na Ziemi
- wymienia czynniki wpływające na efekty procesów zewnętrznych
- wymienia czynniki decydujące o intensywności wietrzenia na kuli ziemskiej
- omawia procesy krasowe
- omawia właściwości rozpuszczające wody
- odróżnia formy krasu powierzchniowego od krasu podziemnego
- odróżnia terasę zalewową od terasy nadzalewowej
- odróżnia erozje wgłębną, wsteczną i boczną
- wskazuje na mapie delty i ujścia lejcowate
- wymienia formy rzeźby terenu powstałe wskutek rzeźbotwórczej działalności lodowców
- omawia powstawanie różnych typów moren
- wymienia przykłady niszczącej i budującej działalności morza
- rozróżnia typy wybrzeży na podstawie map i fotografii
- wymienia formy terenu powstałe w wyniku rzeźbotwórczej działalności wiatru
- wyjaśnia różnice między wydmą paraboliczną a barchanem
- omawia procesy zewnętrzne modelujące powierzchnię Ziemi (erozja, transport, akumulacja)
- charakteryzuje zjawiska wietrzenia fizycznego, chemicznego i biologicznego
- przedstawia formy i produkty powstałe w wyniku poszczególnych rodzajów wietrzenia
- omawia rozwój rzeźby terenu powstałej pod wpływem ruchów masowych
- przedstawia czynniki wpływające na przebieg zjawisk krasowych
- przedstawia uwarunkowania tempa rozpuszczania skał
- omawia cechy rzeźby krasowej

- wskazuje na mapie obszary krasowe znane na świecie, w Europie i w Polsce
- porównuje cechy rzeki w biegach górnym, środkowym i dolnym
- rozpoznaje na rysunkach i fotografiach formy powstałe w wyniku rzeźbotwórczej działalności rzek
- charakteryzuje typy ujść rzecznych na podstawie mapy i zdjęć satelitarnych
- klasyfikuje formy rzeźby polodowcowej na formy erozyjne i formy akumulacyjne
- charakteryzuje formy rzeźby terenu powstałe wskutek działalności lodowców górskich i lądolodów
- wymienia czynniki wpływające na tempo cofania się wybrzeży klifowych
- przedstawia proces powstawania mierzei na podstawie schematu
- charakteryzuje formy rzeźby terenu powstałe wskutek rzeźbotwórczej działalności morza (klif, mierzeja)
- omawia uwarunkowania procesów eolicznych
- omawia warunki tworzenia się wydm
- omawia intensywność poszczególnych rodzajów wietrzenia na Ziemi na podstawie schematu
- omawia skutki procesu wietrzenia
- omawia genezę wybranych form krasowych powierzchniowych i podziemnych
- omawia skutki ruchów masowych
- omawia sposoby zapobiegania ruchom masowym wymienia etapy rozwoju form krasu powierzchniowego
- podaje cechy rzeźbotwórczej działalności rzeki – erozji, transportu, akumulacji – w jej górnym, środkowym i dolnym biegu
- analizuje powstawanie meandrów na podstawie schematu
- opisuje niszczącą, transportową i akumulacyjną działalność lodowców
- charakteryzuje krajobraz młodoglacjalny
- omawia procesy i formy na wybrzeżu stromym
- porównuje typy wybrzeży morskich oraz podaje ich podobieństwa i różnice
- charakteryzuje niszczącą, transportującą i budującą działalność wiatru
- rozróżnia formy rzeźby erozyjnej i akumulacyjnej działalności wiatru na podstawie fotografii
- wyjaśnia przyczyny zróżnicowania procesów rzeźbotwórczych rzek, wiatru, lodowców i lądolodów, mórz oraz wietrzenia
- omawia skutki rzeźbotwórczej działalności rzek, wiatru, lodowców i lądolodów, mórz oraz wietrzenia
- wykazuje wpływ czynników przyrodniczych i działalności człowieka na grawitacyjne ruchy masowe
- przedstawia przykłady ograniczeń w zakresie zagospodarowania terenu, wynikające z budowy geologicznej podłoża, rzeźby terenu i grawitacyjnych ruchów masowych
- wyjaśnia przyczyny zróżnicowania procesów rzeźbotwórczych (erozji i akumulacji) na poszczególnych odcinkach rzeki (górnym, środkowym i dolnym)
- opisuje fazy rozwoju zakola rzeczego i powstawanie starorzecza na podstawie ilustracji

VII. Pedosfera i biosfera

Uczeń:

- wyjaśnia znaczenie terminów: *gleba, przydatność rolnicza gleb, żyzność, urodzajność*
- rozróżnia gleby strefowe, śródstrefowe i niestrefowe
- rozróżnia podstawowe profile glebowe
- wyjaśnia znaczenie terminu *formacje roślinne*
- podaje nazwy formacji roślinnych
- wskazuje na mapie zasięg występowania głównych stref roślinnych
- wymienia charakterystyczne gatunki roślinne w każdej ze stref roślinnych
- wymienia piętra roślinne na przykładzie Tatr
- charakteryzuje najważniejsze poziomy glebowe na podstawie ilustracji profili glebowych
- wskazuje na mapie rozmieszczenie głównych typów gleb strefowych i niestrefowych
- podaje charakterystyczne cechy głównych stref roślinnych na Ziemi
- porównuje piętrowość w wybranych górach świata
- przedstawia uwarunkowania powstawania gleb
- omawia podstawowe profile glebowe
- omawia cechy głównych typów gleb strefowych, śródstrefowych i niestrefowych
- wyjaśnia różnicę między żyznością a urodzajnością
- opisuje rozmieszczenie i warunki występowania głównych stref roślinnych na świecie
- charakteryzuje piętra roślinne na wybranych obszarach górskich
- podaje wspólne cechy piętrowości na przykładzie wybranych gór świata
- charakteryzuje czynniki glebotwórcze i procesy glebotwórcze
- dopasowuje do profili glebowych odpowiednie nazwy gleb
- omawia przydatność rolniczą wybranych typów gleb na świecie
- omawia czynniki wpływające na piętrowe zróżnicowanie roślinności na Ziemi
- analizuje profil glebowy i rozpoznaje proces glebotwórczy
- wskazuje przyczyny zróżnicowania profili glebowych poszczególnych typów gleb
- wskazuje zależność między klimatem a występowaniem typów gleb i formacji roślinnych w układzie strefowym
- wykazuje zależność szaty roślinnej od wysokości nad poziomem morza

Warsztaty terenowe

Uczeń:

- rozpoznaje ogólną budowę skał w odkrywce geologicznej
- porządkuje chronologicznie wydarzenia geologiczne w odkrywce geologicznej
- wymienia struktury tektoniczne oraz ich elementy składowe widoczne w odkrywce geologicznej
- analizuje odkrywkę geologiczną i na jej podstawie wnioskuje o przeszłości geologicznej regionu
- rozpoznaje efekt procesów rzeźbotwórczych zachodzących w miejscu obserwacji terenowych
- analizuje mapę geologiczną obszaru, na którym są prowadzone zajęcia terenowe, i porównuje ją z informacjami odczytanymi z odkrywki geologicznej
- dokonuje obserwacji procesów geologicznych i geomorfologicznych zachodzących w okolicy miejsca zamieszkania
- dostrzega prawidłowości dotyczące procesów geologicznych i geomorfologicznych w miejscu obserwacji

Wymagania edukacyjne niezbędne do otrzymania przez ucznia poszczególnych rocznych ocen klasyfikacyjnych z geografii w klasie 2. w zakresie rozszerzonym

I. Zmiany na mapie politycznej

Uczeń:

- wyjaśnia znaczenie terminów: *państwo, granica państwa, enklawa, eksklawa, terytorium zależne*
- podaje różnice w powierzchni wybranych państw na świecie
- wymienia największe i najmniejsze państwa świata i wskazuje je na mapie
- podaje aktualną liczbę państw świata
- wyjaśnia znaczenie terminów: *kolonializm, dekolonizacja*
- wyjaśnia różnicę między integracją a dezintegracją państw
- wymienia państwa powstałe po 1989 roku i wskazuje je na mapie świata
- podaje przykłady organizacji międzynarodowych
- podaje przyczyny konfliktów zbrojnych na świecie
- wymienia podstawowe wskaźniki rozwoju gospodarczego i społecznego państw
- wyjaśnia, czym jest PKB
- wymienia różnice między enklawą a eksklawą
- wskazuje na mapie granice oraz stolice wybranych państw
- omawia specjalny status Antarktydy
- wymienia płaszczyzny integracji państw lub obszarów
- wymienia główne cele działalności wybranych organizacji międzynarodowych
- wskazuje na mapie świata obszary ważniejszych konfliktów zbrojnych
- wymienia czynniki wpływające na rozwój państw
- omawia prawidłowości w zróżnicowaniu przestrzennym państw świata pod względem PKB *per capita*
- wyjaśnia, czym jest HDI
- wymienia kraje o najwyższych i najniższych wartościach HDI
- omawia podział terytorialny mórz i oceanów
- podaje przykłady enklaw, eksklaw i terytoriów zależnych na świecie oraz wskazuje je na mapie
- przedstawia wpływ kolonializmu i dekolonizacji na ludność byłych kolonii oraz jej kulturę
- podaje przyczyny procesów dezintegracyjnych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej pod koniec XX w.
- opisuje działalność ONZ
- omawia przyczyny współczesnych konfliktów zbrojnych w wybranych regionach świata
- opisuje wybrane konflikty zbrojne
- omawia przyczyny zwiększania się dysproporcji w rozwoju społeczno-gospodarczym państw
- omawia strukturę PKB według trzech głównych sektorów gospodarki
- wyjaśnia, czym jest wartość dodana brutto (WDB)
- opisuje wpływ kolonializmu na współczesny podział polityczny świata
- wskazuje na mapie obszary o nieustalonym statusie
- omawia skutki kolonializmu i dekolonizacji
- opisuje kształtowanie się mapy politycznej świata do 1989 roku
- omawia wpływ przemian społeczno-ustrojowych po 1989 roku na podział polityczny świata
- analizuje przyczyny i skutki integracji europejskiej
- opisuje tendencje dezintegracyjne w Europie na przykładzie Katalonii
- omawia skutki współczesnych konfliktów zbrojnych
- porównuje strukturę PKB państw znajdujących się na różnych poziomach rozwoju gospodarczego
- omawia prawidłowości przestrzenne w zróżnicowaniu państw świata pod względem PKB i HDI
- porównuje cechy krajów o różnym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego na wybranych przykładach
- opisuje historię utworzenia Sudanu Południowego
- omawia wpływ kolonializmu i dekolonizacji na współczesny podział polityczny świata oraz występowanie konfliktów zbrojnych
- omawia znaczenie Unii Europejskiej w przemianach społeczno-gospodarczych państw członkowskich
- opisuje działalność wybranej organizacji międzynarodowej
- omawia wpływ konfliktów zbrojnych na społeczeństwo i gospodarkę państw
- opisuje ekonomiczne, demograficzne i społeczne cechy państw o różnym poziomie rozwoju gospodarczego

II. Ludność i osadnictwo

Uczeń:

- podaje aktualną liczbę ludności świata
- wymienia najludniejsze państwa świata i wskazuje je na mapie
- wyjaśnia znaczenie terminów: *przyrost naturalny*, *współczynnik urodzeń*, *współczynnik zgonów*, *współczynnik przyrostu naturalnego*
- wyjaśnia znaczenie terminów: *eksplozja demograficzna*, *regres demograficzny*
- wymienia etapy rozwoju demograficznego ludności
- wyjaśnia znaczenie terminu *współczynnik dzietności*
- wymienia typy demograficzne społeczeństw
- podaje przykłady państw, których społeczeństwa się starzeją
- wymienia czynniki rozmieszczenia ludności na Ziemi
- wymienia bariery osadnicze
- wyjaśnia znaczenie terminów: *ekumena*, *subekumena*, *anekumena*, *gęstość zaludnienia*
- wymienia najgęściej zaludnione kraje na świecie
- wyjaśnia znaczenie terminów: *imigracja*, *emigracja*, *reemigracja*, *saldo migracji*, *współczynnik salda migracji*
- dokonuje podziału migracji ze względu na zasięg
- podaje główne kierunki współczesnych migracji na świecie
- wskazuje na mapie przykładowe kraje emigracyjne i kraje imigracyjne
- wymienia państwa, które w ostatnim czasie przyjęły najwięcej uchodźców
- wymienia odmiany ludzkie
- wyjaśnia znaczenie terminów: *rasizm*, *mniejszość narodowa*, *mniejszość etniczna*
- wymienia mniejszości narodowe w Polsce
- wymienia przykłady języków urzędowych i języków sztucznych
- podaje nazwy najbardziej rozpowszechnionych języków świata
- wyjaśnia, czym jest *wskaźnik analfabetyzmu*
- wyjaśnia znaczenie terminu *religia*
- wymienia wybrane religie świata
- wyjaśnia znaczenie terminów: *kultura*, *krąg kulturowy*
- wymienia rodzaje jednostek osadniczych
- wyjaśnia znaczenie terminów: *wieś*, *miasto*
- wyjaśnia znaczenie terminu *urbanizacja*
- wymienia płaszczyzny urbanizacji
- wyjaśnia, czym jest metropolia
- wymienia funkcje miast
- wymienia najludniejsze zespoły miejskie świata
- wyjaśnia znaczenie terminów: *megamiasto*, *megalopolis*
- wyjaśnia znaczenie terminów: *obszar wiejski*, *wieś*
- wymienia nowe funkcje obszarów wiejskich
- omawia różnice w zaludnieniu regionów
- oblicza współczynniki urodzeń, zgonów i przyrostu naturalnego
- podaje przyczyny eksplozji demograficznej i regresu demograficznego
- podaje przykłady państw, w których występuje eksplozja demograficzna lub regres demograficzny
- omawia model przejścia demograficznego
- porównuje piramidy wieku i płci sporządzone dla wybranych krajów świata
- wymienia przyczyny starzenia się społeczeństw
- omawia wybrane czynniki rozmieszczenia ludności na świecie
- wskazuje obszary największej i najmniejszej koncentracji ludności na świecie
- oblicza wskaźnik gęstości zaludnienia
- oblicza współczynnik przyrostu rzeczywistego
- podaje główne przyczyny migracji zagranicznych na świecie
- wskazuje na mapie przykłady krajów o dodatnim i ujemnym saldzie migracji zagranicznych
- wyjaśnia, czym jest uchodźstwo
- opisuje rozmieszczenie odmian ludzkich na świecie
- wyjaśnia różnice między narodem a grupą etniczną

- wymienia przykłady krajów jednolitych oraz zróżnicowanych pod względem narodowościowym i etnicznym
- wymienia przykłady rodzin językowych
- omawia zróżnicowanie językowe ludności świata
- wyjaśnia, czym jest wskaźnik skolaryzacji
- przedstawia strukturę religijną ludności świata
- wymienia trzy wielkie religie uniwersalne
- podaje przykłady krajów jednolitych oraz zróżnicowanych pod względem religijnym
- wymienia główne kręgi kulturowe na świecie
- wymienia kryteria podziału jednostek osadniczych na wsie i miasta
- wymienia czynniki lokalizacji jednostek osadniczych
- wyjaśnia, czym jest wskaźnik urbanizacji, oraz przedstawia jego zróżnicowanie na świecie i w Polsce
- podaje przykłady miast o różnych funkcjach
- wskazuje na mapie najludniejsze zespoły miejskie świata
- wymienia formy zespołów miejskich
- podaje przykłady megamiast oraz megalopolis i wskazuje je na mapie
- omawia udział ludności wiejskiej w całkowitej liczbie ludności danego kraju
- opisuje udział obszarów wiejskich w powierzchni kraju
- przedstawia czynniki rozwoju obszarów wiejskich na świecie
- analizuje dynamikę zmian liczby ludności świata
- omawia zróżnicowanie przyrostu naturalnego na świecie
- opisuje etapy rozwoju demograficznego na wybranych przykładach
- omawia zróżnicowanie struktury wieku na świecie
- charakteryzuje typy demograficzne społeczeństw na podstawie piramidy wieku i płci na wybranych przykładach
- omawia czynniki kształtujące strukturę wieku
- omawia przestrzenne zróżnicowanie współczynnika dzietności na świecie
- przedstawia uwarunkowania rozmieszczenia ludności na świecie
- opisuje bariery ograniczające osadnictwo i podaje ich przykłady
- opisuje różnice w gęstości zaludnienia kontynentów
- opisuje migracje wewnętrzne
- omawia współczesne migracje zagraniczne i wymienia kraje, do których w ostatnich latach przybyło najwięcej imigrantów
- wyjaśnia przyczyny dodatniego lub ujemnego salda migracji w wybranych krajach świata
- przedstawia rozmieszczenie państwa o dodatnim i ujemnym saldzie migracji
- wskazuje różnice między uchodźstwem a migracjami ekonomicznymi
- omawia różnice między mniejszością narodową a mniejszością etniczną
- opisuje strukturę narodowościową i etniczną ludności Polski
- przedstawia podział indoeuropejskiej rodziny językowej
- omawia przyczyny upowszechniania się wybranych języków na świecie
- omawia wartości wskaźnika analfabetyzmu i wskaźnika skolaryzacji w wybranych krajach
- opisuje zróżnicowanie religijne ludności świata
- omawia strukturę wyznaniową w wybranych państwach i w Polsce
- opisuje zróżnicowanie kulturowe ludności świata
- omawia fazy urbanizacji i ich przebieg w różnych rejonach świata
- omawia i rozpoznaje formy zespołów miejskich na świecie
- wyjaśnia zależność między udziałem ludności wiejskiej w całkowitej liczbie mieszkańców a poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego kraju
- opisuje nowe funkcje obszarów wiejskich
- wyjaśnia przyczyny zmian tempa wzrostu liczby ludności w skali globalnej i regionalnej
- analizuje zróżnicowanie przestrzenne współczynnika przyrostu naturalnego w krajach wysoko i słabo rozwiniętych
- omawia społeczno-kulturowe uwarunkowania zróżnicowania modelu rodziny
- opisuje zróżnicowanie demograficzne społeczeństw
- omawia zróżnicowanie współczynnika feminizacji i współczynnika maskulinizacji na świecie
- omawia prawidłowości w rozmieszczeniu ludności na świecie

- opisuje problemy uchodźców
- omawia przyczyny i skutki migracji zagranicznych na świecie
- przedstawia skutki zróżnicowania narodowościowego i etnicznego ludności na przykładzie wybranego państwa
- przedstawia konsekwencje upowszechniania się wybranych języków na świecie
- analizuje zróżnicowanie struktury wykształcenia ludności na świecie
- omawia główne założenia wybranych religii
- omawia konsekwencje zróżnicowania kulturowego ludności świata
- charakteryzuje procesy metropolizacji w wybranych regionach świata
- charakteryzuje typy fizjonomiczne miast i podaje ich przykłady
- omawia przyczyny wyludniania się obszarów wiejskich na przykładzie Europy
- wyjaśnia przyczyny depopulacji niektórych wsi w Polsce
- wyjaśnia przyczyny zacierania się granic między miastem a wsią
- przedstawia skutki zmian tempa wzrostu liczby ludności na świecie
- ocenia skutki wysokiego i niskiego przyrostu naturalnego w krajach wysoko i słabo rozwiniętych
- ocenia skutki eksplozji demograficznej i regresu demograficznego
- analizuje i ocenia zróżnicowanie mieszkańców różnych regionów świata pod względem dzietności
- omawia konsekwencje starzenia się społeczeństw oraz zróżnicowanie przestrzenne tego zjawiska
- przedstawia społeczno-ekonomiczne i ekologiczne skutki nadmiernej koncentracji ludności
- analizuje skutki migracji w krajach emigracyjnych i w krajach imigracyjnych na przykładzie migracji Ukraińców do Polski w ostatnich latach
- analizuje problemy państw o różnej zwartości socjoetnicznej
- dostrzega związek między wykształceniem ludności a poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego kraju
- opisuje wpływ wybranych religii na życie człowieka i gospodarkę
- podaje przykłady wpływu religii na społeczeństwo i gospodarkę w Polsce
- analizuje na podstawie map cyfrowych zróżnicowanie sieci osadniczej na świecie
- wyjaśnia różnice między procesami urbanizacji zachodzącymi w państwach o niskim i wysokim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego
- analizuje przyczyny i skutki urbanizacji w wybranych regionach świata
- proponuje działania, które mogą zapobiec wyludnianiu się wsi

III. Sektory gospodarki

Uczeń:

- przedstawia podział gospodarki na sektory
- przedstawia sekcje Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD)
- wyjaśnia znaczenie terminów: *globalizacja*, *indeks globalizacji*
- opisuje poszczególne sektory gospodarki i ich funkcje
- przedstawia zmiany znaczenia sektorów gospodarki wraz z rozwojem cywilizacyjnym
- omawia wzrost udziału usług w strukturze zatrudnienia wraz z rozwojem społeczno-gospodarczym kraju
- wskazuje na mapie kraje o najwyższym i najniższym indeksie globalizacji na świecie
- wymienia płaszczyzny globalizacji
- omawia strukturę zatrudnienia i strukturę WDB według sektorów gospodarki oraz zmiany tych struktur w czasie w wybranych krajach świata
- opisuje zmiany struktury zatrudnienia i struktury WDB według sektorów gospodarki w Polsce
- podaje przyczyny zmian znaczenia sektorów gospodarki
- wymienia przykłady działalności znajdujących się na pograniczu sektorów gospodarki
- przedstawia przejawy globalizacji na płaszczyznach: gospodarczej, społecznej i politycznej
- wyjaśnia, jak zmieniają się struktura zatrudnienia i struktura WDB według sektorów gospodarki wraz z rozwojem społeczno-gospodarczym kraju
- klasyfikuje działalność gospodarczą według PKD
- omawia pozytywne i negatywne skutki globalizacji na przykładzie Polski
- dostrzega współzależność sektora przemysłowego i usługowego
- przedstawia wpływ globalizacji i rozwoju technologii na zmiany w zatrudnieniu oraz przemiany wewnątrzsektorowe

IV. Rolnictwo

Uczeń:

- wymienia przyrodnicze i pozaprzyrodnicze czynniki rozwoju rolnictwa
- wymienia formy użytkowania ziemi
- podaje rodzaje terenów tworzących strukturę użytków rolnych
- wymienia kryteria podziału rolnictwa
- wymienia typy rolnictwa
- wskazuje na mapie główne regiony rolnicze na świecie
- wymienia główne cechy rolnictwa uprzemysłowionego i rolnictwa ekologicznego
- wyjaśnia znaczenie terminu *GMO*
- wymienia państwa, w których uprawia się rośliny modyfikowane genetycznie
- wymienia główne rośliny uprawne
- wymienia głównych producentów ryżu, pszenicy i ziemniaków na świecie
- wyjaśnia różnicę między chowem a hodowlą zwierząt
- wymienia typy chowu zwierząt
- wymienia państwa o największym pogłowie wybranych zwierząt gospodarskich
- wymienia główne typy lasów
- wyjaśnia znaczenie terminów: *lesistość*, *wskaźnik lesistości*
- wymienia funkcje lasów
- wyjaśnia znaczenie terminów: *rybactwo*, *rybołówstwo*, *akwakultura*, *marikultura*
- wymienia najczęściej poławiane gatunki organizmów wodnych
- wyjaśnia, czym jest *przetłowie*
- określa udział użytków rolnych w powierzchni kraju w wybranych państwach
- opisuje zróżnicowanie struktury użytków rolnych w wybranych krajach
- omawia strukturę użytkowania ziemi i strukturę użytków rolnych w Polsce
- wyjaśnia, na czym polega intensywność produkcji rolnej
- wskazuje główne różnice między rolnictwem ekstensywnym a rolnictwem intensywnym
- omawia czynniki rozwoju rolnictwa uprzemysłowionego
- przedstawia zasady rolnictwa ekologicznego
- dokonuje podziału roślin uprawnych ze względu na cechy biologiczne
- podaje przykłady zastosowania wybranych roślin uprawnych
- omawia różnice między chowem intensywnym a chowem ekstensywnym
- przedstawia podział zwierząt gospodarskich i kierunki ich chowu
- wyjaśnia różnice między leśnictwem a gospodarką leśną
- charakteryzuje główne typy lasów
- przedstawia rozmieszczenie lasów na Ziemi
- omawia zmiany lesistości w Polsce
- opisuje funkcje lasów
- omawia rozmieszczenie najważniejszych łowisk na świecie
- podaje przyczyny przetłowie
- wskazuje nadmiernie eksploatowane łowiska na mapie
- opisuje przyrodnicze i pozaprzyrodnicze czynniki rozwoju rolnictwa
- porównuje strukturę użytków rolnych w Polsce ze strukturą użytków rolnych w wybranych krajach
- omawia typy rolnictwa na świecie
- analizuje różnice między rolnictwem intensywnym a rolnictwem ekstensywnym
- wykazuje różnice między rolnictwem uprzemysłowionym a rolnictwem ekologicznym oraz przedstawia ich wady i zalety
- omawia areal upraw *GMO*
- opisuje rozmieszczenie i wielkość produkcji ważniejszych upraw na świecie
- wymienia czołowych producentów wybranych roślin uprawnych
- charakteryzuje rozmieszczenie i wielkość pogłowie wybranych zwierząt gospodarskich na świecie
- przedstawia sposoby gospodarowania zasobami leśnymi
- omawia udział oceanów w światowych połowach
- przedstawia wielkość połowów i produkcji akwakulturowej na świecie
- wyjaśnia wpływ czynników przyrodniczych i czynników pozaprzyrodniczych na rozwój rolnictwa na świecie

- porównuje strukturę użytkowania ziemi w Polsce ze strukturą użytkowania ziemi w wybranych krajach
- omawia przyczyny dużego udziału gruntów ornych w strukturze użytkowania ziemi wybranych państw
- omawia czynniki sprzyjające dużej wydajności rolnictwa w Europie Zachodniej
- charakteryzuje rolnictwo pierwotne, rolnictwo tradycyjne i rolnictwo rynkowe
- dokonuje analizy udziału rolnictwa ekologicznego w Polsce na tle innych krajów Unii Europejskiej
- przedstawia skutki rozwoju rolnictwa uprzemysłowionego i rolnictwa ekologicznego
- charakteryzuje warunki uprawy roślin: zbożowych, strączkowych, bulwiastych i korzeniowych oraz przemysłowych, a także warzyw i owoców oraz używek
- omawia czynniki wpływające na zróżnicowanie gatunkowe chowu zwierząt gospodarskich na świecie
- ocenia przestrzenne zróżnicowanie wskaźnika lesistości na świecie i w Polsce
- wykazuje skutki rabunkowej gospodarki leśnej w wybranych regionach świata
- omawia wzrost udziału akwakultury w rybactwie
- omawia zmiany w strukturze użytkowania ziemi wybranych państw
- charakteryzuje główne regiony rolnicze świata
- omawia korzyści i problemy wynikające z wykorzystywania roślin modyfikowanych genetycznie
- omawia czynniki, które wpływają na zróżnicowanie wysokości plonów zbóż w wybranych krajach
- analizuje przestrzenne zróżnicowanie chowu poszczególnych zwierząt gospodarskich i wyjaśnia jego przyczyny
- uzasadnia konieczność racjonalnego gospodarowania zasobami leśnymi na świecie
- rozumie zasady zrównoważonej gospodarki leśnej i ochrony przyrody
- dostrzega związki między wielkością połowów i produkcji akwakulturowej a równowagą ekosystemów wodnych
- podaje sposoby zapobiegania wyczerpywaniu się zasobów wód morskich i śródlądowych

V. Przemysł

Uczeń:

- dokonuje podziału czynników lokalizacji przemysłu
- wymienia najważniejsze przyrodnicze, techniczno-ekonomiczne i społeczno-polityczne czynniki lokalizacji przemysłu
- wymienia działy przemysłu tradycyjnego i przemysłu zaawansowanych technologii (high-tech)
- podaje czynniki lokalizacji przemysłu tradycyjnego i przemysłu high-tech
- wyjaśnia znaczenie terminów: *industrializacja*, *dezindustrializacja*, *reindustrializacja*
- podaje przykłady dezindustrializacji i reindustrializacji na świecie i w Polsce
- wymienia czynniki koncentracji przemysłu
- wymienia formy koncentracji przemysłu tradycyjnego
- wyjaśnia znaczenie terminu *budownictwo*
- podaje nazwy odnawialnych i nieodnawialnych źródeł energii
- wymienia główne surowce energetyczne
- wymienia największych producentów surowców energetycznych na świecie
- wymienia głównych producentów i konsumentów energii elektrycznej na świecie
- wymienia typy elektrowni
- wymienia kraje wytwarzające najwięcej energii jądrowej
- wymienia różnice między przymusową a związaną lokalizacją przemysłu
- omawia przyrodnicze czynniki lokalizacji przemysłu
- podaje cechy przemysłu tradycyjnego i przemysłu zaawansowanych technologii
- porównuje czynniki lokalizacji przemysłu tradycyjnego z czynnikami przemysłu zaawansowanych technologii
- wskazuje różnice między dezindustrializacją a reindustrializacją przemysłu
- podaje przyczyny dezindustrializacji
- przedstawia różnice między ośrodkiem przemysłowym a okręgiem przemysłowym
- omawia etapy rozwoju okręgu przemysłowego
- wymienia formy koncentracji przemysłu high-tech
- przedstawia prawidłowości przestrzenne udziału budownictwa w strukturze zatrudnienia na świecie

- omawia źródła energii na świecie w podziale na odnawialne i nieodnawialne
- przedstawia rozmieszczenie surowców energetycznych na świecie
- wymienia odnawialne źródła energii
- przedstawia bilans energetyczny i jego zmiany na przestrzeni wieków
- omawia gospodarcze znaczenie energii elektrycznej
- porównuje wielkość produkcji energii elektrycznej przypadającej na jedną osobę w wybranych krajach
- opisuje udział energii jądrowej w całkowitej produkcji energii elektrycznej na świecie
- omawia techniczno-ekonomiczne czynniki lokalizacji przemysłu
- wymienia korzyści i niekorzyści aglomeracji
- omawia proces deaglomeracji przemysłu
- opisuje społeczno-polityczne czynniki lokalizacji przemysłu
- wymienia behawioralne czynniki lokalizacji przemysłu
- porównuje cechy przemysłu tradycyjnego z cechami przemysłu zaawansowanych technologii
- opisuje rozmieszczenie przemysłu tradycyjnego oraz przemysłu high-tech na świecie
- omawia przebieg dezindustrializacji w wybranych państwach świata
- opisuje gospodarcze znaczenie reindustrializacji
- podaje rodzaje i przykłady okręgów przemysłowych na świecie
- omawia rozmieszczenie ważniejszych okręgów przemysłowych na świecie
- omawia czynniki warunkujące powstanie technopolii
- przedstawia rolę budownictwa w gospodarce
- charakteryzuje energetykę opartą na nieodnawialnych źródłach energii
- charakteryzuje energetykę opartą na odnawialnych źródłach energii
- określa udział poszczególnych źródeł energii w bilansie energetycznym świata
- omawia bilans energetyczny Polski
- dostrzega prawidłowości w zmianach udziału nieodnawialnych i odnawialnych źródeł energii w bilansie energetycznym świata
- przedstawia strukturę produkcji energii według typów elektrowni w wybranych krajach
- porównuje strukturę produkcji energii elektrycznej w Polsce ze strukturą produkcji energii elektrycznej w wybranych krajach Europy i świata
- omawia zmiany w strukturze zużycia energii elektrycznej w wybranych krajach
- omawia rozwój energetyki jądrowej na świecie
- omawia znaczenie energetyki jądrowej na świecie
- omawia wpływ czynników lokalizacji przemysłu na rozwój wybranych działów przemysłu i rozmieszczenie zakładów przemysłowych
- opisuje zmiany znaczenia czynników lokalizacji przemysłu tradycyjnego i przemysłu zaawansowanych technologii w procesie rozwoju cywilizacyjnego
- omawia znaczenie przemysłu zaawansowanych technologii
- podaje skutki dezindustrializacji w wybranych państwach świata
- omawia przebieg industrializacji, dezindustrializacji i reindustrializacji w Polsce
- omawia rozmieszczenie ośrodków i okręgów przemysłowych w Polsce
- charakteryzuje wybrany okręg przemysłowy w Polsce
- charakteryzuje wybrane technopolie na świecie i wskazuje je na mapie
- wyjaśnia, czym są klastry, i omawia ich rolę w budowie gospodarki opartej na wiedzy
- przedstawia różne oblicza budownictwa na świecie i w Polsce
- opisuje skutki wzrostu zapotrzebowania na energię
- omawia prawidłowości w zakresie zmian udziału źródeł odnawialnych źródeł w strukturze zużycia energii
- przedstawia zalety i wady wybranych typów elektrowni
- omawia pozytywne i negatywne skutki rozwoju energetyki jądrowej
- omawia plany rozwoju energetyki jądrowej w Polsce
- przedstawia przyczyny zmian roli czynników lokalizacji przemysłu w czasie
- ocenia trafność lokalizacji wybranego zakładu przemysłowego w Polsce
- ocenia wpływ przemysłu zaawansowanych technologii na rozwój gospodarczy państw i jakość życia ludzi
- omawia rolę reindustrializacji w gospodarce

- prezentuje zmiany struktury przestrzennej przemysłu tradycyjnego i przemysłu zaawansowanych technologii na świecie z uwzględnieniem Polski
- prezentuje argumenty przemawiające za potrzebą zharmonizowania stylu budownictwa z krajobrazem przyrodniczym i krajobrazem kulturowym
- omawia działania podejmowane na rzecz ograniczenia tempa wzrostu zużycia energii
- opisuje nietypowe źródła energii na przykładzie Szwecji
- przedstawia związek między strukturą produkcji energii elektrycznej a bezpieczeństwem energetycznym kraju i środowiskiem geograficznym

VI. Usługi

Uczeń:

- klasyfikuje usługi według różnych systemów
- charakteryzuje usługi podstawowe i usługi wyspecjalizowane
- wymienia rodzaje transportu i kryteria jego podziału
- podaje czynniki rozwoju transportu
- wyjaśnia znaczenie terminu *łącność*
- przedstawia podział łączności
- wymienia przejawy kształtowania się społeczeństwa informacyjnego
- wyjaśnia, czym jest *kapitał ludzki*
- przedstawia wydatki państwa na edukację w wybranych krajach
- wymienia państwa przeznaczające największe nakłady na działalność badawczo-rozwojową
- wymienia największe banki świata
- wyjaśnia znaczenie terminów: *handel zagraniczny, eksport, import, reeksport, bilans handlowy*
- wymienia przedmioty handlu międzynarodowego
- wyjaśnia znaczenie terminu *turystyka*
- wymienia kraje, z których przyjeżdża do Polski najwięcej turystów
- podaje czynniki wpływające na atrakcyjność turystyczną
- wymienia regiony najczęściej odwiedzane przez turystów
- wskazuje na mapie główne regiony turystyczne Europy
- omawia zróżnicowanie sektora usługowego na świecie
- omawia czynniki rozwoju transportu w Polsce
- wymienia elementy infrastruktury transportowej
- wskazuje miejsce łączności w PKD
- omawia rozwój łączności
- wymienia czynniki wpływające na innowacyjność i rozwój gospodarki opartej na wiedzy
- wymienia główne centra finansowe na świecie
- podaje czynniki wpływające na rozwój handlu międzynarodowego
- wyjaśnia, na czym polega międzynarodowy przepływ kapitału między państwami
- omawia kierunki międzynarodowej wymiany towarowej
- wymienia głównych partnerów handlowych Polski
- omawia rozwój ruchu turystycznego na świecie
- charakteryzuje wybrany region turystyczny świata
- omawia udział poszczególnych regionów świata w ogólnej liczbie przyjazdów turystycznych
- porównuje zatrudnienie w sektorze usługowym w Polsce ze strukturą zatrudnienia w usługach w wybranych krajach świata
- opisuje transport: samochodowy, kolejowy, morski, wodny śródlądowy, lotniczy i przesyłowy na świecie
- przedstawia wady i zalety poszczególnych rodzajów transportu
- omawia rozwój telefonii i zróżnicowanie jego poziomu na świecie
- omawia kształtowanie się społeczeństwa informacyjnego
- omawia cechy gospodarki opartej na wiedzy
- wyjaśnia znaczenie kapitału ludzkiego w rozwoju gospodarczym
- opisuje dostęp do usług edukacyjnych w wybranych krajach
- omawia dostęp do usług bankowych w wybranych krajach
- opisuje wpływ usług ubezpieczeniowych na życie człowieka
- omawia cele Światowej Organizacji Handlu (WTO)

- omawia na podstawie mapy zróżnicowanie przestrzenne obrotów handlu zagranicznego
- przedstawia strukturę towarową wymiany handlowej w wybranych krajach
- omawia strukturę handlu zagranicznego Polski
- przedstawia główne założenia działalności Światowej Organizacji Sprawiedliwego Handlu (WFTO)
- przedstawia przyczyny szybkiego rozwoju turystyki na świecie
- omawia czynniki wpływające na atrakcyjność turystyczną
- opisuje atrakcyjność turystyczną wybranych regionów turystycznych świata
- przedstawia ograniczenia w rozwoju turystyki
- analizuje zróżnicowanie gęstości sieci dróg i sieci linii kolejowych na świecie
- charakteryzuje uwarunkowania rozwoju transportu: samochodowego, kolejowego, morskiego, wodnego śródlądowego, lotniczego i przesyłowego na świecie
- przedstawia zróżnicowanie udziału poszczególnych rodzajów transportu w strukturze przewozów w wybranych krajach
- przedstawia rozwój telekomunikacji komputerowej i zróżnicowanie jego poziomu na świecie
- przedstawia prawidłowości w zakresie zróżnicowania dostępu do internetu na świecie
- omawia rolę telekomunikacji komputerowej w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego
- omawia pozytywne i negatywne skutki kształtowania się społeczeństwa informacyjnego
- wyjaśnia, na czym polega wsparcie udzielane młodym, innowacyjnym przedsiębiorstwom – start-upom – przez inkubatory przedsiębiorczości i akceleratory biznesu
- przedstawia prawidłowości przestrzenne w zakresie dostępu do usług edukacyjnych i finansowych na świecie
- wykazuje związek między nakładami na prace badawczo-rozwojowe a poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego państwa
- omawia rolę usług w handlu międzynarodowym
- analizuje handel międzynarodowy w ujęciu globalnym: podaje wartość światowych obrotów handlu międzynarodowego, opisuje strukturę towarową, wymienia najważniejszych eksporterów i importerów
- opisuje skutki rozwoju turystyki na świecie
- omawia usługi turystyczne w Polsce
- podaje przykłady skutków rozwoju turystyki w swoim regionie
- przedstawia najważniejsze miejsca pielgrzymkowe różnych religii na świecie i w Polsce oraz omawia znaczenie miejsc świętych dla wyznawców poszczególnych religii
- omawia znaczenie transportu i łączności w rozwoju społeczno-gospodarczym świata i w życiu codziennym
- omawia zmiany roli poszczególnych rodzajów transportu wraz z rozwojem społeczno-gospodarczym kraju
- przedstawia zróżnicowanie poziomu innowacyjności gospodarek państw UE na podstawie Europejskiego Rankingu Innowacyjności
- omawia rolę giełd w światowym systemie finansowym i gospodarce państw
- opisuje znaczenie handlu międzynarodowego dla rozwoju społeczno-gospodarczego świata
- omawia zasady sprawiedliwego handlu i wyjaśnia, dlaczego należy ich przestrzegać
- wyjaśnia, jaki wpływ wywiera turystyka na gospodarkę i społeczeństwo krajów wysoko i słabo rozwiniętych
- omawia znaczenie usług turystycznych dla rozwoju społeczno-gospodarczego świata

VII. Wpływ człowieka na środowisko

Uczeń:

- wyjaśnia znaczenie terminów: *środowisko przyrodnicze, środowisko geograficzne, antropopresja*
- podaje przykłady konfliktów ekologicznych
- wymienia źródła zanieczyszczeń atmosfery spowodowane działalnością człowieka
- podaje głównych producentów gazów cieplarnianych w Europie
- wymienia rodzaje smogu
- wymienia źródła zanieczyszczeń hydrosfery spowodowane działalnością człowieka
- wyjaśnia znaczenie pojęcia *agrotechnika*
- wymienia zagrożenia dla środowiska przyrodniczego spowodowane rolnictwem
- wymienia systemy gospodarowania ziemią uprawną
- wymienia rodzaje kopalń i podaje nazwy wydobywanych w nich surowców

- wyjaśnia znaczenie terminu *rekultywacja*
- podaje przykłady negatywnego wpływu transportu i turystyki na środowisko przyrodnicze
- podaje definicję pojęcia *krajobraz kulturowy*
- wymienia formy ochrony krajobrazu
- wyjaśnia znaczenie terminów: *rekultywacja krajobrazu, renaturalizacja krajobrazu, rewitalizacja krajobrazu*
- dostrzega konflikt interesów w relacjach człowiek – środowisko przyrodnicze
- wyjaśnia, na czym polega zrównoważony rozwój
- omawia cele zrównoważonego rozwoju
- wymienia najważniejsze zjawiska związane z zanieczyszczeniem atmosfery
- wyróżnia podstawowe rodzaje zanieczyszczeń atmosfery
- wymienia antropogeniczne źródła zanieczyszczeń atmosfery
- podaje przykłady najbardziej zanieczyszczonych ośrodków miejskich w Polsce
- omawia wykorzystywanie wody przez człowieka
- wymienia wielkie inwestycje hydrotechniczne i wskazuje je na mapie
- opisuje wpływ monokultury rolnej na środowisko przyrodnicze
- wyjaśnia, na czym polegają chemizacja i mechanizacja rolnictwa
- omawia metody wydobywania surowców w kopalniach otworowych, głębinowych i odkrywkowych
- podaje przykłady rekultywacji obszarów pogórnich w Polsce
- wymienia elementy środowiska geograficznego, które podlegają negatywnemu wpływowi transportu
- podaje główne zagrożenia dynamicznego rozwoju turystyki dla środowiska przyrodniczego
- wymienia elementy krajobrazu kulturowego miejskiego i krajobrazu kulturowego wiejskiego
- podaje przykłady rekultywacji, renaturalizacji i rewitalizacji obszarów zdegradowanych w Polsce
- omawia przyczyny nasilania się konfliktu w relacji człowiek – środowisko przyrodnicze
- opisuje zasady zrównoważonego rozwoju
- wyjaśnia, w jaki sposób powstaje nadmierny efekt cieplarniany i omawia jego wpływ na globalne ocieplenie
- opisuje mechanizm powstawania dziury ozonowej
- wyjaśnia powstawanie smogu
- omawia emisję dwutlenku węgla na świecie oraz tlenków siarki i azotu UE
- wyjaśnia, w jaki sposób działalność gospodarcza człowieka narusza stosunki wodne
- omawia wpływ chemizacji i mechanizacji rolnictwa na środowisko przyrodnicze
- wyjaśnia, na czym polega melioracja
- wymienia negatywne skutki działalności górniczej w poszczególnych rodzajach kopalń
- wyjaśnia, jak powstaje lej depresyjny
- opisuje, na czym polega rekultywacja terenów pogórnich
- omawia wpływ transportu na zanieczyszczenie powietrza, wód i gleby, a także na przekształcenie krajobrazu oraz florę i faunę
- opisuje wpływ działalności turystycznej na środowisko geograficzne
- omawia proces degradacji krajobrazu miejskiego
- opisuje działania człowieka prowadzące do degradacji krajobrazu wiejskiego
- omawia rodzaje i cele działań rewitalizacyjnych
- podaje przykłady racjonalnego gospodarowania zasobami środowiska przyrodniczego
- wymienia międzynarodowe dokumenty dotyczące zrównoważonego rozwoju
- porównuje smog fotochemiczny ze smogiem siarkowym
- przedstawia sposoby zapobiegania smogowi
- omawia przyrodnicze skutki budowy zapór wodnych
- opisuje proces zanikania jeziora Czad
- omawia wpływ nadmiernego wypasu zwierząt na środowisko przyrodnicze
- wymienia etapy pustyńnienia
- przedstawia pozytywne i negatywne skutki melioracji
- wyjaśnia wpływ działalności górniczej na środowisko przyrodnicze
- opisuje kierunki rekultywacji terenów pogórnich i podaje ich przykłady
- analizuje wpływ transportu na człowieka
- omawia zasady zrównoważonej turystyki
- wymienia czynniki zagrażające krajobrazom kulturowym na świecie i w Polsce

- określa rolę planowania przestrzennego w kształtowaniu i ochronie krajobrazu kulturowego
- wymienia przykłady proekologicznych rozwiązań w działalności rolniczej, przemysłowej oraz usługowej na wybranych obszarach
- opisuje konflikty ekologiczne w swojej okolicy, wymienia przyczyny nasilania się tego procesu
- podaje propozycje sposobów rozwiązania konfliktów w relacji człowiek – środowisko
- omawia wpływ zanieczyszczeń powietrza na ludzki organizm
- ocenia wpływ wielkich inwestycji hydrologicznych na środowisko geograficzne
- przedstawia działania człowieka mające na celu zapobieganie zanieczyszczaniu wód oraz zmniejszanie stopnia ich zanieczyszczenia
- analizuje na przykładach ze świata i z Polski wpływ działalności rolniczej na środowisko przyrodnicze
- analizuje wpływ wybranej kopalni na środowisko przyrodnicze
- podaje przykłady negatywnych skutków rozwoju turystyki we własnym regionie
- przedstawia przykłady realizacji zasad zrównoważonej turystyki
- prezentuje działania służące ochronie krajobrazu kulturowego
- omawia przykład rekultywacji, renaturalizacji lub rewitalizacji krajobrazu w swojej okolicy

Wymagania edukacyjne niezbędne do otrzymania przez ucznia poszczególnych rocznych ocen klasyfikacyjnych z geografii w klasie 3. w zakresie rozszerzonym

I. Zróżnicowanie środowiska przyrodniczego Polski

Uczeń:

- podaje powierzchnię Polski oraz długość jej granic lądowych i morskich
- wymienia państwa graniczące z Polską i wskazuje je na mapie
- wyjaśnia znaczenie terminów: *wyłączna strefa ekonomiczna*, *wody terytorialne*, *morskie wody wewnętrzne*
- wyjaśnia znaczenie terminu *region fizycznogeograficzny*
- wymienia na podstawie mapy geologicznej trzy wielkie struktury geologiczne, w których granicach leży terytorium Polski
- przedstawia podział dziejów Ziemi na ery i okresy
- przedstawia podział surowców mineralnych ze względu na zastosowanie
- podaje nazwy i wysokości kulminacji w poszczególnych pasach rzeźby terenu
- wymienia pasy rzeźby terenu w Polsce i wskazuje ich zasięg na mapie
- wymienia formy polodowcowe występujące na obszarze Polski
- wymienia klimatyczne pory roku
- wymienia czynniki wpływające na klimat Polski
- podaje średnie wartości temperatury powietrza, średnie roczne sumy opadów atmosferycznych i długość okresu wegetacyjnego oraz określa częstość kierunków wiatru i liczbę dni z silnym wiatrem w Polsce na podstawie map tematycznych
- wyjaśnia, czym jest bilans wodny
- wymienia główne cechy sieci rzecznej w Polsce na podstawie mapy
- wskazuje na mapie zlewiska i dorzecza głównych rzek Polski
- wyjaśnia znaczenie terminu *jeziorność*
- wymienia najmniejsze i największe jeziora w Polsce i wskazuje je na mapie
- wymienia największe sztuczne zbiorniki w Polsce i wskazuje je na mapie
- opisuje położenie Morza Bałtyckiego
- podaje nazwy państw położonych nad Morzem Bałtyckim
- wymienia wyspy Morza Bałtyckiego i podaje ich przynależność państwową
- wymienia typy wybrzeży Morza Bałtyckiego
- odczytuje z mapy średnie wartości zasolenia oraz temperatury powierzchniowej warstwy wody w Bałtyku
- wymienia na podstawie mapy najdalej wysunięte punkty w Polsce oraz podaje ich współrzędne geograficzne
- opisuje przebieg granic Polski na podstawie mapy ogólnogeograficznej
- podaje nazwy megaregionów i prowincji Polski i wskazuje je na mapie
- wymienia jednostki tektoniczne występujące na obszarze Polski
- podaje przykłady najważniejszych wydarzeń geologicznych w poszczególnych erach i okresach
- wskazuje na mapie rozmieszczenie głównych surowców mineralnych Polski
- podaje cechy ukształtowania powierzchni Polski
- odczytuje informacje z krzywej hipsograficznej Polski
- omawia zasięgi zlodowaceń na obszarze Polski na podstawie mapy
- omawia cechy klimatu Polski na podstawie map klimatycznych i klimatogramów
- wyjaśnia różnice między astronomicznymi, kalendarzowymi i klimatycznymi porami roku
- wskazuje obszary nadwyżek i niedoborów wody w Polsce
- przedstawia zróżnicowanie gęstości sieci rzecznej w Polsce na podstawie map tematycznych
- opisuje rozmieszczenie jezior w Polsce
- porównuje powierzchnię i głębokość głównych jezior Polski na podstawie danych statystycznych
- przedstawia cechy Morza Bałtyckiego na podstawie mapy tematycznej
- omawia zróżnicowanie zasolenia i temperatury powierzchniowej warstwy wody w Bałtyku
- opisuje florę i faunę Bałtyku
- przedstawia charakterystyczne cechy położenia fizycznogeograficznego, matematyczno-geograficznego i geopolitycznego Polski
- podaje nazwy podprowincji Polski i wskazuje je na mapie
- opisuje jednostki tektoniczne występujące na obszarze Polski

- omawia najważniejsze wydarzenia z przeszłości geologicznej Polski na podstawie tabeli stratygraficznej
- omawia znaczenie gospodarcze głównych surowców mineralnych Polski (węgla kamiennego, węgla brunatnego, rud miedzi i soli kamiennej)
- wymienia czynniki wpływające na ukształtowanie powierzchni Polski
- omawia rozmieszczenie form polodowcowych na obszarze Polski na podstawie mapy
- podaje różnice między krajobrazem młodoglacjalnym a krajobrazem staroglacjalnym
- przedstawia wpływ mas powietrza na pogodę w Polsce
- omawia zróżnicowanie przestrzenne temperatury powietrza, opadów atmosferycznych, okresu wegetacyjnego i wiatrów w Polsce
- charakteryzuje zasoby wodne Polski
- analizuje bilans wodny Polski w roku hydrologicznym
- opisuje przyczyny niedoborów wody w Polsce
- podaje przyczyny powstawania powodzi w Polsce
- charakteryzuje główne typy genetyczne jezior Polski na wybranych przykładach
- przedstawia typy sztucznych zbiorników wodnych i podaje ich przykłady
- omawia genezę Morza Bałtyckiego na podstawie map tematycznych
- omawia czynniki wpływające na temperaturę wód powierzchniowych Morza Bałtyckiego na podstawie mapy
- podaje przyczyny zróżnicowania zasolenia wód Morza Bałtyckiego na podstawie mapy
- ocenia konsekwencje położenia fizycznogeograficznego, matematyczno-geograficznego i geopolitycznego Polski
- przedstawia charakterystyczne cechy makroregionu, w którym mieszka
- przedstawia przebieg strefy T-T na obszarze Polski na podstawie mapy geologicznej
- omawia znaczenie gospodarcze surowców mineralnych Polski
- wyjaśnia przyczyny zróżnicowania rozmieszczenia surowców mineralnych w Polsce
- charakteryzuje pasy rzeźby terenu
- wyjaśnia, czym jest klimat peryglacjalny
- wykazuje wpływ poszczególnych czynników klimatycznych na klimat Polski
- przedstawia przyczyny i skutki niedoboru wody w wybranych regionach Polski
- wymienia rodzaje powodzi występujących w Polsce
- podaje przyczyny zróżnicowania gęstości sieci rzecznej w Polsce
- omawia znaczenie jezior w Polsce
- omawia funkcje sztucznych zbiorników w Polsce
- charakteryzuje linię brzegową i typy wybrzeży Morza Bałtyckiego
- omawia formy ochrony Morza Bałtyckiego
- analizuje zmiany terytorium oraz granic państwa polskiego na przestrzeni dziejów
- przedstawia kryteria regionalizacji fizycznogeograficznej
- przedstawia budowę geologiczną Polski na tle struktur geologicznych Europy
- uzasadnia stwierdzenia, że Polska odznacza się skomplikowaną budową geologiczną
- wyjaśnia uwarunkowania tworzenia się i występowania złóż surowców mineralnych
- omawia występowanie głównych surowców mineralnych w regionie, w którym mieszka, i wyjaśnia, jak powstały ich złoża
- identyfikuje związki między budową geologiczną Polski a głównymi cechami ukształtowania powierzchni
- porównuje ukształtowanie powierzchni Polski z ukształtowaniem innych europejskich krajów
- omawia procesy, które zachodziły na obszarach występowania klimatu peryglacjalnego i wyjaśnia ich wpływ na obecne ukształtowanie powierzchni Polski
- analizuje zróżnicowanie klimatyczne Polski
- przedstawia gospodarcze konsekwencje długości trwania okresu wegetacyjnego w różnych regionach Polski
- analizuje zasoby wodne w regionie, w którym mieszka, na podstawie różnych źródeł informacji
- wykazuje na przykładach zależność sieci rzecznej od budowy geologicznej i rzeźby terenu
- podaje przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia jezior w Polsce
- wyjaśnia przyczyny dużej koncentracji sztucznych zbiorników w południowej części Polski
- przedstawia i ocenia stan środowiska przyrodniczego wód Bałtyku
- proponuje działania ograniczające ilość zanieczyszczeń przedostających się do Bałtyku

II. Związki między elementami środowiska przyrodniczego

Uczeń:

- opisuje położenie i obszar Tatr
- wskazuje na mapie przebieg granicy między Tatrami Wysokimi a Tatrami Zachodnimi
- wymienia piętra klimatyczno-roślinne w Tatrach
- wymienia góry średnie i góry niskie w Polsce
- opisuje położenie gór średnich i niskich
- wyjaśnia znaczenie terminu *flisz karpacki*
- wymienia główne rzeki Sudetów na podstawie mapy
- omawia położenie Gór Świętokrzyskich
- wyjaśnia znaczenie terminu *gotoborza*
- opisuje położenie i obszar pasa wyżyn
- wyróżnia główne jednostki w pasie wyżyn i wskazuje je na mapie
- opisuje położenie i obszar nizin
- wymienia główne rzeki i sztuczne zbiorniki wodne pasa nizin
- wymienia nazwy parków narodowych pasa nizin
- wskazuje na mapie duże aglomeracje w pasie nizin
- opisuje położenie i obszar pasa pojezierzy
- wymienia regiony wchodzące w skład pojezierzy
- wymienia największe kompleksy leśne pojezierzy i podaje nazwy krain, na których obszarze się one znajdują
- wymienia największe jeziora pasa pojezierzy i wskazuje je na mapie
- opisuje położenie, obszar i granice pasa pobrzeży
- wyróżnia krainy wchodzące w skład pasa pobrzeży
- wymienia nadmorskie miejscowości i podaje ich funkcje
- wymienia czynniki wpływające na krajobraz Tatr
- przedstawia podział Tatr
- wymienia formy rzeźby wysokogórskiej
- charakteryzuje wody powierzchniowe Tatr
- opisuje świat zwierząt w Tatrach
- opisuje florę i faunę Bieszczad
- wymienia pasma górskie Sudetów
- opisuje klimat i roślinność Sudetów
- omawia warunki klimatyczne występujące w Górach Świętokrzyskich
- opisuje rzeźbę krasową na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej na podstawie infografiki
- wymienia główne surowce mineralne występujące na wyżynach
- podaje cechy krajobrazu starogłacjalnego
- charakteryzuje wody powierzchniowe w pasie nizin
- omawia warunki klimatyczne występujące w pasie nizin
- wymienia najważniejsze elementy środowiska przyrodniczego parków narodowych pasa nizin
- podaje cechy krajobrazu młodogłacjalnego na obszarze pojezierzy
- opisuje warunki klimatyczne występujące na pojezierzach
- opisuje cechy krajobrazu pasa pobrzeży
- wymienia czynniki rzeźbotwórcze wpływające na rzeźbę poszczególnych regionów pasa pobrzeży
- charakteryzuje wody powierzchniowe w pasie pobrzeży
- wymienia formy polodowcowe i formy krasowe występujące w Tatrach
- wymienia cechy klimatu Tatr
- charakteryzuje działalność gospodarczą w Tatrach
- opisuje korzyści i zagrożenia związane z rozwojem turystyki w Tatrach
- omawia piętrowość roślinną w Bieszczadach
- omawia cechy środowiska przyrodniczego Sudetów
- wymienia skały dominujące w budowie geologicznej poszczególnych pasm sudeckich
- charakteryzuje poszczególne pasma Sudetów
- charakteryzuje krajobraz gór niskich
- omawia cechy środowiska przyrodniczego Gór Świętokrzyskich
- charakteryzuje cechy środowiska przyrodniczego pasa wyżyn

- opisuje zlodowacenia na obszarze pasa nizin
- przedstawia rzeźbę pasa nizin
- charakteryzuje gleby równin staroglacjalnych na podstawie profili glebowych
- omawia zlodowacenia na obszarze pojezierzy
- omawia wpływ łądolodu na rzeźbę pojezierzy
- charakteryzuje użytkowanie terenu na pojezierzach
- przedstawia czynniki wpływające na rzeźbę pasa pobrzeży
- charakteryzuje środowisko przyrodnicze poszczególnych regionów pasa pobrzeży
- charakteryzuje typy wybrzeży Morza Bałtyckiego
- omawia wpływ Morza Bałtyckiego na klimat pobrzeży
- opisuje działalność gospodarczą w pasie pobrzeży
- omawia budowę geologiczną Tatr na podstawie schematu
- omawia wpływ procesów zewnętrznych na rzeźbę Tatr
- porównuje środowisko przyrodnicze Tatr Wysokich ze środowiskiem przyrodniczym Tatr Zachodnich
- omawia budowę geologiczną Sudetów jako przykładu gór zrębowych
- omawia budowę geologiczną Gór Świętokrzyskich
- charakteryzuje dzieje geologiczne pasa wyżyn
- opisuje zróżnicowanie środowiska przyrodniczego pasa wyżyn
- przedstawia warunki powstawania węgla kamiennego
- wyjaśnia wpływ łądolodu na środowisko nizin
- omawia proces powstawania pradolin i ich przebieg na obszarze pasa nizin na podstawie mapy
- wyjaśnia genezę pól wydmywanych występujących w pasie nizin
- porównuje warunki klimatyczne Niziny Śląskiej z warunkami klimatycznymi Niziny Północnopodlaskiej
- omawia wpływ budowy geologicznej na występowanie surowców mineralnych i wód głębinowych w pasie nizin
- omawia wpływ budowy geologicznej pojezierzy na gleby i roślinność
- omawia zależności między poszczególnymi elementami środowiska przyrodniczego w pasie pojezierzy
- opisuje etapy powstawania delty Wisły na obszarze Żuław Wiślanych
- omawia procesy powstawania mierzei i klifu na podstawie schematu
- charakteryzuje środowisko przyrodnicze Żuław Wiślanych
- omawia rozmieszczenie lodowców w Tatrach w plejstocenie na podstawie dostępnych źródeł informacji
- przedstawia czynniki decydujące o zmianach szaty roślinnej wraz ze wzrostem wysokości nad poziomem morza
- porównuje granice pięter klimatyczno-roślinnych w Sudetach i Tatrach
- przedstawia różnice między cechami środowiska przyrodniczego Sudetów, Gór Świętokrzyskich i Bieszczad
- opisuje wpływ skał węglanowych i lessowych na inne elementy środowiska przyrodniczego
- opisuje czynniki przyrodnicze, które wpłynęły na gospodarowanie w pasie wyżyn
- wyjaśnia związek między budową geologiczną nizin a zagospodarowaniem tego obszaru
- przedstawia zależność między budową geologiczną pojezierzy a ich zagospodarowaniem
- porównuje krajobraz młodoglacjalny z krajobrazem staroglacjalnym (uwzględnia między innymi wysokości bezwzględne, formy terenu i wody powierzchniowe)
- omawia podobieństwa i różnice między środowiskiem przyrodniczym pojezierzy a środowiskiem przyrodniczym pobrzeży

III. Krajobrazy Polski

Uczeń:

- wyjaśnia znaczenie terminu *krajobraz*
- wymienia czynniki kształtujące wybrane typy krajobrazów
- wymienia cechy krajobrazu przyrodniczego
- podaje przykłady krajobrazu przyrodniczego
- wyjaśnia znaczenie terminu *krajobraz kulturowy*
- podaje przykłady krajobrazu kulturowego
- wymienia cechy krajobrazu mozaikowego
- wymienia elementy krajobrazu
- wymienia typy krajobrazów przyrodniczych i podaje ich przykłady
- opisuje krajobraz leśny zbliżony do pierwotnego na przykładzie Puszczy Białowieskiej
- wymienia cechy krajobrazu górskiego ponad granicą lasu, torfowisk wysokich i muraw na przykładzie Karkonoszy
- podaje główne cechy krajobrazu turni na przykładzie Tatr
- podaje cechy krajobrazu kulturowego
- podaje cechy krajobrazu wiejskiego na przykładzie Rostocza
- podaje cechy krajobrazu małomiasteczkowego na przykładzie Tykocina
- wymienia elementy krajobrazu komunikacyjnego na podstawie fotografii
- przedstawia podział krajobrazów ze względu na stopień przekształcenia środowiska
- porównuje krajobraz przyrodniczy z krajobrazem kulturowym
- charakteryzuje krajobrazy przyrodniczo-kulturowe
- charakteryzuje krajobrazy jeziorne i bagienno-łąkowe i podaje obszary ich występowania
- opisuje cechy krajobrazu podmiejskiego i rezydencjalnego na przykładzie podwarszawskich miejscowości
- opisuje cechy krajobrazu przemysłowego na wybranym przykładzie
- charakteryzuje krajobrazy wyróżnione ze względu na rzeźbę terenu
- charakteryzuje czynniki zagrażające krajobrazom
- przedstawia główne cechy wybranych krajobrazów przyrodniczych
- wymienia czynniki wpływające na zachowanie krajobrazów zbliżonych do pierwotnych
- charakteryzuje krajobraz kulturowy wielkich miast Polski na przykładzie Warszawy
- charakteryzuje krajobraz górniczy na przykładzie kopalni w Betchatowie
- omawia rolę krajobrazu w życiu człowieka
- opisuje krajobraz dominujący w regionie, w którym mieszka, oraz ocenia stopień jego przekształcenia w wyniku antropopresji
- rozpoznaje na podstawie materiałów źródłowych, np. map, fotografii i obrazów satelitarnych, wybrane krajobrazy przyrodnicze i kulturowe
- prezentuje przykłady działań służących zachowaniu walorów krajobrazów przyrodniczych i kulturowych oraz zapobieganiu ich degradacji

IV. Ludność i urbanizacja w Polsce

Uczeń:

- podaje aktualną liczbę ludności w Polsce
- wymienia województwa w Polsce i wskazuje je na mapie
- wyjaśnia znaczenie terminu *depopulacja*
- wymienia obszary w Polsce o dodatnim i ujemnym współczynniku przyrostu naturalnego na podstawie mapy
- wyjaśnia znaczenie terminu *współczynnik dzietności*
- wymienia obszary o najwyższym wskaźniku starości demograficznej
- wyjaśnia znaczenie terminu *współczynnik feminizacji*
- podaje cechy piramidy wieku i płci ludności Polski
- podaje wartość wskaźnika gęstości zaludnienia w Polsce
- wymienia regiony silnie i słabo zaludnione na podstawie mapy gęstości zaludnienia
- wymienia obszary o dodatnim i ujemnym saldzie migracji wewnętrznych w Polsce
- wymienia państwa, w których żyje najliczniejsza Polonia, i wskazuje je na mapie
- wyjaśnia znaczenie terminów *mniejszość narodowa* i *mniejszość etniczna*
- wymienia mniejszości narodowe i mniejszości etniczne w Polsce
- wyjaśnia znaczenie terminu *region etnograficzny*
- wymienia regiony etnograficzne na podstawie mapy
- wymienia ekonomiczne grupy wiekowe ludności
- wyjaśnia znaczenie terminu *aktywność ekonomiczna*
- omawia strukturę ludności Polski według aktywności ekonomicznej w 2019 r. na podstawie danych statystycznych
- wymienia sektory gospodarki
- wyjaśnia znaczenie terminów *podaż pracy* i *popyt na pracę*
- wymienia wskaźniki dotyczące oceny poziomu życia ludności
- wyjaśnia znaczenie terminu *ubóstwo*
- wymienia wskaźniki ubóstwa
- wymienia organy władzy publicznej wybierane w demokratycznych wyborach w Polsce
- wymienia główne opcje polityczne w Polsce
- wymienia województwa o wysokim i o niskim wskaźniku urbanizacji
- wymienia miasta według grup wielkościowych na podstawie wykresu
- wymienia najludniejsze miasta Polski i wskazuje na mapie
- wymienia cechy wiejskiej sieci osadniczej
- wymienia wybrane typy genetyczne kształtów wsi
- analizuje zmiany liczby ludności w Polsce w danym przedziale czasowym
- oblicza wskaźnik dynamiki zmian liczby ludności
- przedstawia trójstopniowy podział administracyjny Polski
- oblicza współczynnik przyrostu naturalnego na wybranym przykładzie
- przedstawia przestrzenne zróżnicowanie wskaźnika starości demograficznej na podstawie mapy
- przedstawia regionalne zróżnicowanie współczynnika feminizacji na podstawie mapy
- oblicza współczynnik feminizacji
- podaje przyczyny zróżnicowania rozmieszczenia ludności w Polsce
- oblicza wskaźnik gęstości zaludnienia
- podaje przyczyny migracji wewnętrznych w Polsce
- omawia współczynnik salda migracji wewnętrznych w Polsce na podstawie mapy
- wymienia państwa, do których migrują Polacy w XXI w.
- oblicza współczynnik przyrostu rzeczywistego
- podaje główne kierunki i wielkość współczesnych emigracji Polaków
- przedstawia współczesną strukturę narodowościowo-etniczną w Polsce na podstawie danych statystycznych
- przedstawia zróżnicowanie etnograficzne ludności Polski na podstawie materiałów źródłowych
- wymienia mierniki poziomu aktywności zawodowej ludności Polski
- podaje przyczyny zmian w strukturze zatrudnienia ludności Polski
- wymienia czynniki wpływające na poziom życia
- wyjaśnia różnice między referendum ogólnokrajowymi a referendum lokalnymi

- omawia wskaźnik urbanizacji w Polsce i jego regionalne zróżnicowanie na podstawie danych statystycznych i mapy tematycznej
- omawia funkcje polskich miast i podaje ich przykłady
- podaje przykłady aglomeracji miejskich
- podaje różnice między aglomeracją monocentryczną a aglomeracją policentryczną
- wyjaśnia znaczenie terminu *intelligentne miasta* i podaje przykłady inteligentnych miast
- wyjaśnia, na czym polega gettoizacja przestrzeni miejskiej
- podaje wady i zalety życia na wsi
- omawia zmiany liczby ludności Polski po II wojnie światowej
- omawia skutki depopulacji
- analizuje współczynnik przyrostu naturalnego w Polsce w wybranych latach na podstawie wykresu
- omawia współczynnik dzietności w Polsce w latach 1960–2019 na podstawie wykresu
- podaje przyczyny zmian przyrostu naturalnego w Polsce w ostatnich trzech dekadach
- podaje przyczyny starzenia się polskiego społeczeństwa
- omawia wpływ czynników przyrodniczych na rozmieszczenie ludności w Polsce na podstawie map tematycznych
- omawia zróżnicowanie przestrzenne salda migracji wewnętrznych w Polsce
- omawia przyczyny migracji zagranicznych w Polsce w ujęciu historycznym
- omawia wielkość migracji zagranicznych na pobyt stały w Polsce na podstawie wykresu
- przedstawia przestrzenne zróżnicowanie mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce
- charakteryzuje wybrane grupy etnograficzne w Polsce
- przedstawia współczesną strukturę narodowościowo-etniczną w Polsce
- charakteryzuje mierniki poziomu aktywności zawodowej ludności Polski
- omawia formy zatrudnienia w Polsce
- przedstawia rozkład wysokości wynagrodzeń brutto w Polsce na podstawie wykresu i mapy tematycznej
- analizuje zróżnicowanie bezrobocia w Polsce na podstawie mapy
- omawia zróżnicowanie regionalne wskaźników dotyczących poziomu życia w Polsce na podstawie map tematycznych
- porównuje subiektywny wskaźnik poziomu zadowolenia z życia w miastach i na wsi na podstawie danych statystycznych
- analizuje frekwencję wyborczą w Polsce na podstawie wykresu
- przedstawia preferencje wyborcze Polaków na podstawie wykresu
- wyjaśnia uwarunkowania współczesnych procesów urbanizacyjnych w Polsce
- przedstawia przestrzenne zróżnicowanie procesów urbanizacyjnych w Polsce na podstawie danych statystycznych
- opisuje czynniki warunkujące jakość życia w polskich miastach
- charakteryzuje *genius loci* miasta
- charakteryzuje wybrane typy genetyczne kształtów wsi w Polsce
- omawia cechy strefy podmiejskiej
- wskazuje negatywne skutki rozwoju strefy podmiejskiej
- analizuje regionalne zróżnicowanie dynamiki zmian liczby ludności na podstawie danych statystycznych
- przedstawia zmiany przyrostu naturalnego w Polsce w drugiej połowie XX w. i na początku XXI w. na podstawie wykresu
- charakteryzuje zachowania prokreacyjne Polaków i przestrzenne zróżnicowanie tych zachowań
- wykazuje związek zachowań prokreacyjnych Polaków z uwarunkowaniami społeczno-kulturowymi
- wyjaśnia zmiany kształtu piramidy wieku i płci ludności Polski oraz porównuje ją z piramidami wieku i płci ludności innych państw
- wykazuje wpływ czynników społeczno-ekonomicznych i historyczno-politycznych na rozmieszczenie ludności w Polsce na podstawie dostępnych źródeł informacji
- omawia skutki nierównomiernego rozmieszczenia ludności w Polsce
- przedstawia główne motywy migracji Polaków na początku XXI w.
- analizuje przyrost rzeczywisty ludności Polski i jego składowe na podstawie wykresu
- wyjaśnia przyczyny zróżnicowania etnograficznego ludności Polski

- porównuje wartości współczynnika aktywności zawodowej i stopy bezrobocia w Polsce z wartościami tych wskaźników w wybranych krajach UE
- analizuje zmiany struktury zatrudnienia w Polsce na podstawie danych statystycznych
- wyjaśnia na przykładach przyczyny i skutki bezrobocia w Polsce
- porównuje poziom życia ludności w Polsce z poziomem życia w innych krajach na podstawie dostępnych źródeł informacji
- analizuje przestrzenne zróżnicowanie frekwencji wyborczej w Polsce na podstawie map
- analizuje przestrzenne zróżnicowanie wyników wyborów parlamentarnych w 2019 r. na podstawie map
- opisuje na przykładach układy urbanistyczne miast powstałych w różnych okresach historycznych
- przedstawia działania związane z rewitalizacją podupadłych dzielnic miast
- przedstawia zróżnicowanie wiejskiej sieci osadniczej w Polsce na podstawie mapy
- omawia przyczyny zmian w osadnictwie wiejskim w Polsce
- przedstawia demograficzne i społeczne przemiany na obszarach wiejskich
- omawia funkcjonalne i przestrzenne przemiany na obszarach wiejskich
- prognozuje wpływ współczesnych przemian demograficznych w Polsce na rozwój społeczno-gospodarczego kraju
- analizuje zmiany przyrostu naturalnego i przyrostu rzeczywistego ludności Polski na podstawie dostępnych źródeł informacji
- przedstawia działania przeciwdziałające wyludnianiu się niektórych obszarów Polski podejmowane na szczeblu rządowym i samorządowym
- przedstawia przyczyny niewielkiego zróżnicowania narodowo-etnicznego ludności Polski
- wyjaśnia wpływ starzenia się polskiego społeczeństwa na rynek pracy
- opisuje działania państwa na rzecz ograniczania ubóstwa
- analizuje wyniki wyborów w regionie, w którym mieszka, na podstawie danych PKW
- porównuje frekwencję i wyniki ostatnich wyborów do Sejmu RP w regionie, w którym mieszka, z wynikami w całej Polsce
- wyjaśnia wpływ przemian społecznych i gospodarczych na przebieg urbanizacji w Polsce po II wojnie światowej
- omawia przyczyny i konsekwencje gettoizacji przestrzeni miejskiej
- wykazuje zależność między zmianami w osadnictwie wiejskim a przemianami społeczno-gospodarczymi zachodzącymi w Polsce

V. Gospodarka Polski

Uczeń:

- wymienia przyrodnicze warunki rozwoju rolnictwa
- wymienia pozaprzyrodnicze czynniki rozwoju rolnictwa
- wyjaśnia znaczenie terminu *rolnictwo ekologiczne*
- podaje liczbę ekologicznych gospodarstw w Polsce
- wymienia cechy żywności ekologicznej
- wyjaśnia, na czym polegała transformacja gospodarcza po 1989 r.
- wyjaśnia, na czym polegała restrukturyzacja przemysłu
- wymienia najważniejsze działy przemysłu high-tech w Polsce
- wymienia rodzaje transportu funkcjonujące w Polsce
- wymienia główne porty lotnicze w Polsce
- wymienia główne węzły i terminale transportowe w Polsce i wskazuje je na mapie
- wymienia rodzaje działalności gospodarczej zaliczane do gospodarki morskiej
- wskazuje na mapie główne porty handlowe i pasażerskie na polskim wybrzeżu
- wskazuje na mapie główne porty rybackie na polskim wybrzeżu
- przedstawia walory przyrodnicze sprzyjające rozwojowi turystyki w Polsce
- wymienia główne obszary turystyczne Polski
- wymienia obszary w Polsce o najkorzystniejszych warunkach rozwoju rolnictwa
- podaje cechy rolnictwa ekologicznego
- opisuje zmiany liczby gospodarstw ekologicznych w Polsce
- podaje przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia zakładów przemysłowych w Polsce
- określa miejsce Polski w światowej produkcji przemysłowej na podstawie danych statystycznych

- wymienia czynniki decydujące o lokalizacji zakładów przemysłu zaawansowanych technologii w Polsce
- opisuje zróżnicowanie gęstości dróg kołowych według województw oraz przebieg autostrad i dróg ekspresowych w Polsce
- opisuje zróżnicowanie gęstości sieci kolejowej w Polsce
- wymienia grupy ładunkowe, w których przeładunku specjalizują się poszczególne porty morskie
- przedstawia walory kulturowe sprzyjające rozwojowi turystyki w Polsce
- omawia rolę rolnictwa w polskiej gospodarce
- przedstawia przyrodnicze warunki rozwoju rolnictwa w Polsce na podstawie danych statystycznych
- przedstawia pozaprzyrodnicze czynniki rozwoju rolnictwa w Polsce na podstawie danych statystycznych
- przedstawia rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce po przystąpieniu naszego kraju do UE
- omawia przestrzenne rozmieszczenie gospodarstw ekologicznych w Polsce
- omawia strukturę ekologicznych użytków rolnych
- opisuje cechy socjalistycznej gospodarki
- podaje przyczyny przemian w przemyśle Polski po 1989 r.
- przedstawia uwarunkowania rozwoju przemysłu high-tech w Polsce
- charakteryzuje czynniki decydujące o lokalizacji przemysłu zaawansowanych technologii w Polsce
- przedstawia rozmieszczenie ośrodków przemysłu zaawansowanych technologii w Polsce
- omawia znaczenie działalności badawczo-rozwojowej w rozwoju przemysłu high-tech
- podaje przyczyny zmian w polskim transporcie w ostatnich trzech dekadach
- opisuje rozwój transportu samochodowego w Polsce
- przedstawia lokalizację sieci tramwajowych oraz systemu metra w Polsce
- omawia czynniki wpływające na rozwój transportu śródlądowego w Polsce
- charakteryzuje transport lotniczy w Polsce
- omawia transport przesyłowy w Polsce
- przedstawia obroty ładunkowe w polskich portach morskich na podstawie danych statystycznych
- ocenia walory przyrodnicze warunkujące rozwój turystyki w Polsce
- przedstawia polskie obiekty znajdujące się na *Liście UNESCO*
- omawia regionalne zróżnicowanie przyrodniczych warunków rozwoju rolnictwa na podstawie mapy
- omawia regionalne zróżnicowanie pozaprzyrodniczych czynników rozwoju rolnictwa na podstawie mapy
- przedstawia pozytywne i negatywne skutki rozwoju rolnictwa ekologicznego
- wskazuje cele certyfikacji żywności produkowanej w ramach systemu rolnictwa ekologicznego w Polsce
- przedstawia rozwój i strukturę polskiego przemysłu do II wojny światowej
- przedstawia charakter przemian w polskim przemyśle po 1989 r.
- wyjaśnia skutki przemian w polskim przemyśle po 1989 r.
- porównuje wydatki na działalność badawczo-rozwojową w Polsce z wydatkami na tę działalność w innych krajach UE
- omawia działalność parku technologicznego na przykładzie Pomorskiego Parku Naukowo-Technologicznego Gdynia
- omawia zmiany w polskim transporcie w XX i XXI w.
- podaje przyczyny nierównomiernej gęstości sieci kolejowej na podstawie mapy
- ocenia poziom rozwoju transportu kolejowego w Polsce
- porównuje transport kolejowy i samochodowy w Polsce z transportem kolejowym i samochodowym w Unii Europejskiej
- omawia transport przesyłowy w Polsce
- omawia stan polskiej floty handlowej na podstawie danych statystycznych
- przedstawia przemiany zachodzące w przemyśle stoczniowym w Polsce
- ocenia walory kulturowe warunkujące rozwój turystyki w Polsce
- analizuje stan infrastruktury turystycznej w Polsce
- projektuje trasę wycieczki uwzględniającą atrakcje turystyczne w wybranej miejscowości lub w wybranym regionie

- analizuje wpływ warunków przyrodniczych i czynników pozaprzyrodniczych na możliwości przemian w rolnictwie Polski
- omawia znaczenie rolnictwa ekologicznego w dobie zmian klimatu
- uzasadnia potrzebę kontrolowania gospodarstw produkujących żywność ekologiczną
- przedstawia perspektywy rozwoju przemysłu w Polsce
- ocenia wpływ przystąpienia Polski do UE na rozwój przemysłu w naszym kraju
- określa znaczenie sieci transportu dla gospodarki kraju
- prezentuje wartość obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe Polski na przykładzie wybranego regionu lub szlaku turystycznego

VI. Stan środowiska i jego ochrona w Polsce

Uczeń:

- wymienia rodzaje zanieczyszczeń powietrza
- wyjaśnia, na czym polega eutrofizacja wód
- wyjaśnia znaczenie terminu *degradacja gleb*
- wyjaśnia, dlaczego należy chronić środowisko przyrodnicze
- wymienia formy ochrony przyrody w Polsce na podstawie mapy
- wymienia parki narodowe w Polsce
- wymienia przykłady gatunków roślin i zwierząt objętych ochroną
- podaje przyczyny zanieczyszczenia powietrza w Polsce
- podaje przyczyny zanieczyszczenia wód
- wymienia przyczyny degradacji gleb
- wymienia parki narodowe w Polsce
- wymienia elementy środowiska podlegające ochronie w poszczególnych parkach narodowych w Polsce
- wymienia rodzaje obszarów chronionych w Polsce
- wymienia indywidualne formy ochrony przyrody w Polsce
- omawia stan środowiska przyrodniczego w Polsce i jego zmiany w XX i XXI w.
- wskazuje różnice w składzie ścieków przemysłowych i ścieków komunalnych
- wymienia rodzaje odpadów stanowiących zagrożenie dla środowiska
- omawia wybrane zanieczyszczenia powietrza w Polsce według źródeł ich emisji
- opisuje działania podejmowane na rzecz rekultywacji gleb w Polsce
- prezentuje przykłady działań na rzecz ochrony przyrody podejmowanych w Polsce
- przedstawia przestrzenne rozmieszczenie form ochrony przyrody w Polsce
- opisuje walory środowiskowe poszczególnych parków narodowych w Polsce
- omawia zmiany stanu środowiska w Polsce w XX i XXI w.
- podaje przyczyny zmniejszania się emisji zanieczyszczeń powietrza w Polsce
- analizuje wielkość produkcji odpadów przemysłowych i komunalnych w Polsce
- prezentuje zadania instytucji powołanych do oceny stanu środowiska
- wyjaśnia, na czym polegają restytucja gatunków i reintrodukcja
- przedstawia międzynarodowe formy ochrony przyrody
- zdobywa informacje dotyczące szkód w środowisku i zanieczyszczeń powierzchni ziemi w regionie, w którym mieszka
- dokonuje analizy stanu środowiska w Polsce i w regionie, w którym mieszka, oraz przedstawia wnioski z tej analizy na podstawie danych statystycznych i aplikacji GIS
- uzasadnia potrzebę ochrony środowiska przyrodniczego Polski
- znajduje w internecie informacje dotyczące form ochrony przyrody w Polsce

VII. Badania i obserwacje terenowe

Uczeń:

- wybiera zakład usługowy lub przedsiębiorstwo, które będzie przedmiotem badań
- wybiera rodzaj usług, które będą oceniane pod kątem dostępności i jakości oraz obszar badań
- wyszukuje strony i portale internetowe, które mogą być pomocne przy analizie zmian w układzie przestrzennym i wyglądzie zabudowy
- określa cele rewitalizacji
- wyjaśnia, na czym polega analiza SWOT
- zbiera informacje o przedsiębiorstwie lub zakładzie usługowym
- przygotowuje ankietę do analizy dostępności usług
- dokonuje obserwacji wybranego terenu i rozpoznaje elementy krajobrazu, sporządza dokumentację fotograficzną oraz notatki
- zbiera informacje niezbędne do analizy zmian w układzie przestrzennym i wyglądzie zabudowy z różnych źródeł dostępnych w internecie
- zbiera informacje na temat pomyślnie przeprowadzonej rewitalizacji obszarów zdegradowanych, np. zurbanizowanych lub przemysłowych
- dokonuje wyboru obszaru badań oraz określa zakres analizy SWOT
- analizuje wpływ przedsiębiorstwa przemysłowego lub usługowego na środowisko przyrodnicze najbliższego otoczenia
- zbiera informacje o dostępności usług – wykorzystuje źródła internetowe, dane statystyczne, mapy oraz dane uzyskane podczas obserwacji w terenie
- sporządza plan zagospodarowania przestrzennego wybranego terenu
- dostrzega zmiany układu przestrzennego i zabudowy wybranego obszaru na podstawie zdjęć z różnych okresów i planów archiwalnych
- dokonuje wyboru obszaru wymagającego rewitalizacji
- zbiera informacje do analizy SWOT
- analizuje wpływ przedsiębiorstwa przemysłowego lub usługowego na rynek pracy i rozwój gospodarczy najbliższego otoczenia
- analizuje dostępność i jakość wybranych usług (np. edukacyjnych, zdrowotnych, rekreacyjnych, handlowych) w najbliższej okolicy
- wyróżnia główne funkcje wybranego terenu
- dokonuje analizy zmian układu przestrzennego i zabudowy wybranego obszaru na podstawie zdjęć z różnych okresów i planów archiwalnych
- identyfikuje problemy występujące na obszarze wymagającym rewitalizacji
- przedstawia wyniki analizy SWOT dla wybranej miejscowości lub dzielnicy dużego miasta
- ocenia wpływ przedsiębiorstwa przemysłowego lub usługowego na środowisko przyrodnicze, rynek pracy, jakość życia ludności i rozwój gospodarczy najbliższego otoczenia
- ocenia dostępność i jakość wybranych usług (np. edukacyjnych, zdrowotnych, rekreacyjnych, handlowych) w najbliższej okolicy
- dokonuje oceny zagospodarowania wybranego terenu
- wyjaśnia zmiany układu przestrzennego i wyglądu zabudowy wybranego terenu
- przedstawia propozycje działań rewitalizacyjnych na wybranym obszarze

Wymagania edukacyjne niezbędne do otrzymania przez ucznia poszczególnych rocznych ocen klasyfikacyjnych z geografii w klasie 4. w zakresie rozszerzonym

I. Strefowość środowiska przyrodniczego Ziemi

Uczeń:

- wyjaśnia, czym są strefowość i astrefowość
- podaje przykłady strefowych zjawisk przyrodniczych na Ziemi
- wyróżnia strefy klimatyczne i wskazuje ich zasięg na podstawie mapy
- wymienia rodzaje wietrzeń
- wymienia czynniki astrefowe
- wymienia strefy klimatyczno-roślinno-glebowe na podstawie mapy
- przedstawia główne prawidłowości dotyczące rozmieszczenia zwierząt na Ziemi
- charakteryzuje strefy oświetlenia Ziemi na podstawie schematu
- analizuje rozkład średniej rocznej temperatury powietrza na Ziemi na podstawie mapy
- podaje czynniki wpływające na długość okresu wegetacyjnego
- omawia rozmieszczenie gleb na Ziemi na podstawie mapy
- przedstawia zasoby biomasy na Ziemi z wykorzystaniem mapy
- wymienia parametry klimatyczne wpływające na strefowość formacji roślinnych
- wymienia główne cechy środowiska przyrodniczego stref klimatyczno-roślinno-glebowych: od równikowej do polarnych
- omawia wybrane czynniki astrefowe
- omawia czynniki wpływające na globalną cyrkulację atmosfery
- przedstawia zróżnicowanie rocznej sumy opadów atmosferycznych na Ziemi
- porównuje długość okresu wegetacyjnego w poszczególnych typach klimatu
- analizuje intensywność poszczególnych rodzajów wietrzeń w różnych szerokościach geograficznych
- omawia czynniki kształtujące strefowość biomasy
- omawia wpływ rozmieszczenia lądów i mórz na wielkość temperatury i opadów na Ziemi
- analizuje wpływ prądów morskich na rozkład temperatury powietrza i opadów na Ziemi
- omawia wpływ rzeźby terenu i wysokości nad poziomem morza na rozkład temperatury powietrza i opadów na Ziemi
- charakteryzuje strefy klimatyczno-roślinno-glebowe na Ziemi
- przedstawia warunki występowania astrefowych formacji roślinnych
- wyjaśnia, z czego wynika i na czym polega strefowość zjawisk przyrodniczych
- przedstawia zależność między szerokością geograficzną a rozkładem zachmurzenia i występowaniem opadów atmosferycznych na Ziemi
- przedstawia zależność między rodzajem gleb a roślinnością strefową
- przedstawia zależność między występowaniem zasobów biomasy a strefami klimatycznymi
- przedstawia zależność między rodzajem skał a typami gleb i składem gatunkowym szaty roślinnej
- przedstawia zależność między warunkami wodnymi a glebami i formacjami roślinnymi
- omawia zależność między głównymi cechami klimatu a formacjami roślinnymi i właściwościami gleb na podstawie schematu
- przedstawia główne cechy środowiska przyrodniczego stref klimatyczno-roślinno-glebowych: od równikowej do polarnych
- identyfikuje prawidłowości dotyczące zróżnicowania środowiska przyrodniczego na Ziemi
- przedstawia powiązania między poszczególnymi komponentami środowiska przyrodniczego
- identyfikuje na przykładach współzależności między elementami środowiska przyrodniczego w strefach klimatyczno-roślinno-glebowych: od równikowej do polarnych
- wyjaśnia, w jaki sposób astrefowe czynniki przyrodnicze modyfikują przebieg zjawisk strefowych na Ziemi

II. Problemy środowiskowe współczesnego świata

Uczeń:

- wyjaśnia, czym jest geozagrozenie
- wymienia przykłady geozagrożeń
- wyjaśnia znaczenie terminów: *katastrofa naturalna*, *klęska żywiołowa*
- wyjaśnia, na czym polega teledetekcja geozagrożeń

- wyjaśnia, czym są geozagrożenia meteorologiczne i geozagrożenia klimatyczne
- podaje przykłady zagrożeń meteorologicznych i klimatycznych
- wymienia przyczyny współczesnego globalnego ocieplenia
- wskazuje na mapach obszary współcześnie zlodzone
- wymienia zagrożenia geologiczne
- wyjaśnia znaczenie terminów: *wulkanizm, trzęsienie ziemi*
- wyjaśnia, czym jest lej krasowy
- wyjaśnia, czym są erozja i dewastacja gleb
- wymienia przyczyny erozji gleb
- wyjaśnia, czym jest pustynnienie
- wymienia obszary nadmiaru i niedoboru zasobów wodnych na Ziemi
- wyjaśnia, czym jest ślad wodny
- wyjaśnia, czym są bioróżnorodność i georóżnorodność
- przedstawia podział geozagrożeń ze względu na przyczynę
- wymienia różne sposoby ostrzegania przed klęskami żywiołowymi w różnych krajach
- przedstawia trasy cyklonów tropikalnych
- wskazuje obszary występowania trąb powietrznych na mapie
- wymienia inne geozagrożenia meteorologiczne
- wskazuje na mapie regiony najbardziej narażone na powodzie
- wymienia czynniki naturalne wpływające na zmiany klimatu na Ziemi
- omawia antropogeniczne źródła gazów cieplarnianych na świecie na podstawie wykresu
- przedstawia zmiany zasięgu pokrywy leśnej na świecie na podstawie mapy
- wymienia globalne skutki zmian klimatu
- podaje przyczyny powstawania trzęsień ziemi
- podaje przyczyny wulkanizmu
- wskazuje na mapie obszary sejsmiczne i regiony, w których występuje najwięcej wulkanów
- przedstawia naturalne i antropogeniczne przyczyny erozji gleb
- podaje przyczyny pustynnienia
- omawia zasoby wodne na Ziemi na podstawie infografiki
- podaje przyczyny zmniejszania się bioróżnorodności
- wymienia przestrzenne formy ochrony georóżnorodności
- przedstawia główne powiązania geozagrożeń ze sferami Ziemi na podstawie schematu
- wykazuje znaczenie GEMS dla krajów zagrożonych kataklizmami
- charakteryzuje zagrożenia meteorologiczne: cyklony tropikalne i trąby powietrzne z wykorzystaniem map i infografik
- wymienia obszary występowania zagrożeń meteorologicznych na podstawie mapy
- wyjaśnia, w jaki sposób powstają trąby powietrzne
- podaje przyczyny powstawania powodzi
- omawia zmiany klimatyczne przed rewolucją przemysłową na podstawie wykresu
- omawia przyczyny współczesnego globalnego ocieplenia
- omawia wpływ zmian klimatu na gospodarkę człowieka
- przedstawia wpływ ruchu płyt litosfery na występowania trzęsień ziemi
- charakteryzuje skutki trzęsień ziemi
- wyjaśnia, na czym polega system ostrzegania przed tsunami
- przedstawia genezę lejów krasowych na podstawie infografiki
- wymienia obszary o największej degradacji gleb na podstawie mapy
- wskazuje na mapie pustynie i obszary zagrożone pustynnieniem
- przedstawia zmiany odnawialnych zasobów wody w wybranych krajach na podstawie wykresu
- przedstawia odnawialne zasoby wody i jej wykorzystanie na świecie na podstawie map i wykresów
- omawia stan bioróżnorodności na Ziemi
- wymienia miary georóżnorodności
- omawia rolę ISOK w ograniczeniu zagrożenia powodziowego
- omawia skutki cyklonów tropikalnych i trąb powietrznych
- wyjaśnia skutki powodzi
- wyjaśnia wpływ deforestacji na zwiększenie zagrożenia powodzią lub sptywem błotnym
- omawia główne czynniki naturalne wpływające na zmiany klimatu na Ziemi
- przedstawia wpływ wylesiania na zmiany klimatu

- omawia skutki zmian klimatu dla obszarów okołobiegunowych i wysokogórskich
- przedstawia sposoby przeciwdziałania zmianom klimatycznym
- omawia częstotliwość, siłę i skutki trzęsień ziemi
- omawia genezę tsunami i skutki, które ono wywołuje
- przedstawia skutki powstawania lejów krasowych
- przedstawia konsekwencje erozji i degradacji gleb na świecie
- prezentuje skutki pustynnienia na wybranych przykładach
- omawia cechy środowiska przyrodniczego i sposób zagospodarowania wybranych obszarów objętych pustynnieniem
- przedstawia obszary o deficycie zasobów wodnych wynikającym z dużego zapotrzebowania na wodę
- podaje przykłady katastrof ekologicznych na świecie wywołanych niewłaściwym gospodarowaniem zasobami wodnymi
- omawia znaczenie bioróżnorodności dla środowiska przyrodniczego
- Uczeń:
 - przedstawia narzędzia umożliwiające skuteczne prognozowanie zasięgu katastrof
 - proponuje działania ograniczające skutki zagrożeń meteorologicznych
 - omawia wpływ dodatnich sprzężeń zwrotnych na tempo globalnego ocieplenia na podstawie wykresu
 - ocenia wpływ zmian klimatycznych na zasięg pokrywy lodowej
 - omawia przykłady działań ograniczających skutki zagrożeń geologicznych
 - proponuje sposoby zapobiegania intensywnej erozji gleb i pustynnieniu
 - ocenia skalę zagrożenia niedoborem wody w przyszłości
 - prezentuje działania wspomagające racjonalne gospodarowanie wodą
 - przedstawia działania na rzecz ochrony różnorodności biologicznej
 - opisuje czynniki wpływające na bioróżnorodność i georóżnorodność swojego regionu
 - wykorzystuje zdjęcia satelitarne i lotnicze do lokalizowania oraz wskazywania zasięgu katastrof przyrodniczych

III. Uwarunkowania przyrodnicze gospodarczej działalności człowieka

Uczeń:

- wymienia warunki przyrodnicze decydujące o rozwoju rolnictwa
- wyjaśnia znaczenie terminu *żyźność gleby*
- wymienia najżyźniejsze gleby na świecie na podstawie mapy tematycznej
- omawia podział surowców mineralnych
- podaje przykłady przyrodniczych ograniczeń działalności gospodarczej
- przedstawia obszary o korzystnych i niekorzystnych warunkach klimatyczno-glebowych do rozwoju rolnictwa na podstawie mapy tematycznej
- omawia przyrodnicze warunki rozwoju rolnictwa w Polsce
- omawia rozmieszczenie upraw i chowu zwierząt w Polsce na podstawie mapy tematycznej
- przedstawia rozmieszczenie wybranych surowców energetycznych na świecie na podstawie mapy tematycznej
- przedstawia rozmieszczenie rud miedzi, złota i diamentów na świecie na podstawie mapy tematycznej
- wymienia największych producentów rud miedzi, złota i diamentów na świecie
- przedstawia obszary występowania przyrodniczych ograniczeń działalności gospodarczej
- omawia ideę zrównoważonego rozwoju
- charakteryzuje wpływ klimatu na zróżnicowanie chowu zwierząt na świecie
- charakteryzuje wpływ warunków glebowych na strukturę upraw na świecie
- przedstawia wpływ warunków wodnych na strukturę upraw i chowu zwierząt na świecie
- omawia wpływ surowców mineralnych na rozwój przemysłu
- omawia znaczenie wybranych surowców energetycznych
- podaje przykłady krajów, w których strukturze eksportu duży udział mają surowce mineralne
- wskazuje sposoby przełamывania ograniczeń przyrodniczych przez człowieka na przykładzie infografiki dotyczącej Norylska oraz schematu dotyczącego pozyskiwania ropy naftowej
- wykazuje związek między warunkami klimatycznymi a rodzajem uprawianych roślin na przykładzie wybranego regionu świata

- przedstawia zależność między wysokością nad poziomem morza a obszarami upraw i chowu zwierząt na podstawie mapy tematycznej
- wykazuje zależność między żyznością gleb a ich przydatnością dla rolnictwa na podstawie mapy tematycznej
- przedstawia zmiany znaczenia wybranych surowców mineralnych
- przedstawia związek między występowaniem złóż surowców i ich eksploatacją a rozwojem gospodarczym na przykładzie wybranych krajów
- dostrzega zależność między rozwojem społeczno-gospodarczym państw a zrównoważonym rozwojem
- wykazuje związek między kierunkiem produkcji rolnej a klimatem, ukształtowaniem powierzchni, żyznością gleb i warunkami wodnymi
- wyjaśnia związek między występowaniem surowców mineralnych a kierunkiem rozwoju przemysłu i strukturą towarową handlu zagranicznego
- prezentuje przykłady pokonywania przyrodniczych ograniczeń działalności gospodarczej i ocenia ich zgodność z zasadami zrównoważonego rozwoju
- przedstawia zmiany znaczenia czynników przyrodniczych dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionów w przeszłości i w XXI w.

IV. Problemy polityczne współczesnego świata

Uczeń:

- wymienia państwa powstałe w XXI w. i wskazuje je na mapie politycznej świata
- wymienia państwa należące do UE i wskazuje je na mapie politycznej świata
- wyjaśnia znaczenie terminu *terroryzm*
- wskazuje na mapie politycznej świata kontynent, na którym w XX w. powstało lub odzyskało niepodległość najwięcej państw
- wymienia pozytywne skutki przemian ustrojowych, które nastąpiły w Polsce po 1989 r.
- wymienia główne założenia funkcjonowania Unii Europejskiej
- przedstawia zróżnicowanie zamożności regionów UE wyrażone wartością PKB *per capita* wg parytetu siły nabywczej w odniesieniu do średniej wartości tego wskaźnika dla UE na podstawie mapy
- podaje przykłady ataków terrorystycznych w Europie i na świecie
- omawia zmiany na mapie politycznej świata w XXI w. na podstawie mapy
- charakteryzuje przemiany ustrojowe i gospodarcze w Europie po 1989 r.
- określa wpływ przemian ustrojowych i gospodarczych na społeczeństwo
- przedstawia główne problemy gospodarcze i społeczne UE
- wymienia główne ugrupowania terrorystyczne na świecie
- przedstawia przebieg przemian ustrojowych i gospodarczych w Europie po 1989 r.
- omawia wpływ transformacji systemowej na gospodarkę wybranych państw
- analizuje problemy związane z bezpieczeństwem energetycznym i polityką ekologiczną w Unii Europejskiej
- omawia skalę terroryzmu w XXI w. oraz główne metody działania terrorystów
- przedstawia i ocenia skutki przemian ustrojowych i gospodarczych w Europie po 1989 r.
- dyskutuje na temat funkcjonowania Unii Europejskiej w sferach społeczno-gospodarczej i środowiskowej
- dyskutuje na temat przyczyn i skutków brexitu
- wyjaśnia, dlaczego terroryzm jest wielkim wyzwaniem dla współczesnego świata

V. Problemy społeczne współczesnego świata

Uczeń:

- wyjaśnia znaczenie terminów: *eksplozja demograficzna, implozja demograficzna, migracje, uchodźstwo, bezrobocie, handel ludźmi, praca dzieci, wolność religijna, nietolerancja, ksenofobia, rasizm*
- klasyfikuje migracje wg wybranych kryteriów
- wyjaśnia, czym jest współczynnik (stopa) bezrobocia
- wymienia formy nietolerancji
- omawia zmiany liczby ludności świata w XX i XXI w. na podstawie wykresu i mapy
- przedstawia obszary występowania eksplozji demograficznej i implozji demograficznej na podstawie mapy

- wymienia czynniki wpływające na decyzję o migracji w podziale na czynniki przyciągające i czynniki wypychające
- określa wielkość bezrobocia za pomocą współczynnika (stopy) bezrobocia
- wymienia przyczyny bezrobocia w krajach wysoko rozwiniętych i słabo rozwiniętych gospodarczo
- omawia zmiany stopy bezrobocia młodych w krajach UE na podstawie wykresu
- podaje przyczyny podejmowania pracy przez dzieci
- przedstawia liczbę i strukturę pracujących dzieci wg wieku w poszczególnych regionach świata na podstawie wykresu
- omawia wybrane formy nietolerancji (np. ksenofobię, rasizm, dyskryminację ze względu na status społeczny czy płeć)
- podaje główne przyczyny eksplozji demograficznej i implozji demograficznej
- określa przyczyny starzenia się społeczeństw
- przedstawia problemy związane z migracjami dobrowolnymi i przymusowymi w skali globalnej i krajowej
- omawia problemy związane z uchodźstwem w skali globalnej i krajowej
- omawia migracje związane ze zmianami klimatycznymi
- wskazuje współczesne kierunki przemieszczania się uchodźców na podstawie danych statystycznych
- omawia zróżnicowanie przestrzenne stopy bezrobocia na świecie na podstawie mapy
- omawia problem bezrobocia wśród młodych ludzi
- przedstawia różnice między stopą bezrobocia ogółem a stopą bezrobocia młodych w wybranych państwach
- przedstawia sposoby wykorzystywania pracy dzieci w poszczególnych regionach świata
- omawia przykłady nietolerancji na świecie
- omawia skutki eksplozji demograficznej i implozji demograficznej
- wymienia kraje o największym udziale ludności w wieku 65 lat i więcej w społeczeństwie
- proponuje działania ograniczające skutki starzenia się społeczeństw
- charakteryzuje przebieg ważniejszych historycznych i współczesnych fal migracji na świecie
- omawia pozytywne skutki migracji
- przedstawia pozytywne i negatywne skutki bezrobocia dla społeczeństwa i gospodarki
- podaje przyczyny podejmowania pracy przez dzieci (przykłady uwarunkowań społecznych, kulturowych i gospodarczych)
- omawia problem wykorzystywania pracy osób w krajach o niskich kosztach pracy
- przedstawia skutki dyskryminacji rasowej, ksenofobii i innych form nietolerancji
- przedstawia przykłady wpływu wykluczania grup ludności na życie społeczne i gospodarcze państw
- omawia przykłady sposobów przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i innym formom nietolerancji na świecie
- omawia wpływ procesów starzenia się społeczeństw na życie społeczne i gospodarkę, ze szczególnym uwzględnieniem Europy
- podaje przykłady działań podejmowanych w związku z problemem uchodźstwa przez społeczność międzynarodową
- proponuje działania, które mogłaby podjąć społeczność międzynarodowa w celu zmniejszenia liczby uchodźców na świecie
- wykazuje związek między poziomem rozwoju gospodarczego państwa a odnotowywaną w nim stopą bezrobocia
- wyjaśnia negatywny wpływ pracy dzieci na świat na rozwój społeczny i gospodarczy państw
- proponuje działania przeciwdziałające wykorzystywaniu pracy dzieci
- uzasadnia potrzebę przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i innym formom nietolerancji na świecie

VI. Zróżnicowanie jakości życia ludności na świecie

Uczeń:

- wyjaśnia znaczenie terminu *jakość życia*
- wymienia rodzaje oceny jakości życia
- wyjaśnia, czym jest właściwe odżywianie się
- wymienia czynniki wpływające na sposób odżywiania się
- wymienia rodzaje zagrożeń życia ludzi
- wymienia rodzaje chorób
- wymienia zagrożenia życia ludzi
- wymienia największe zagrożenia w życiu codziennym
- wyjaśnia, czym jest poczucie bezpieczeństwa
- wyjaśnia znaczenie terminu *edukacja*
- wymienia poziomy, na których jest realizowana edukacja
- wyjaśnia znaczenie terminu *analfabetyzm*
- wyjaśnia, czym jest wskaźnik analfabetyzmu
- wymienia syntetyczne wskaźniki obiektywnej oceny jakości życia
- analizuje zróżnicowanie wartości HDI na świecie na podstawie mapy tematycznej i danych statystycznych
- omawia przestrzenne zróżnicowanie stopnia zaspokojenia norm żywieniowych na podstawie mapy tematycznej
- analizuje zróżnicowanie wartości energetycznej dostępnej żywności na świecie na podstawie mapy tematycznej
- wymienia czynniki wpływające na stan zdrowia ludności na podstawie wykresu
- wymienia czynniki wywołujące choroby zakaźne
- analizuje zróżnicowanie dostępu do usług zdrowotnych na świecie na podstawie mapy tematycznej
- wymienia czynniki wpływające na poczucie bezpieczeństwa
- analizuje przebieg edukacji formalnej na trzech poziomach na podstawie schematu
- analizuje zmiany wskaźnika analfabetyzmu w poszczególnych częściach świata na podstawie wykresu
- analizuje schemat przedstawiający hierarchię potrzeb ludzkich
- wyjaśnia różnice między subiektywną a obiektywną oceną jakości życia
- podaje przyczyny zróżnicowania obiektywnej oceny jakości życia na świecie
- przedstawia zmiany subiektywnej oceny jakości życia w wybranych krajach
- opisuje czynniki wpływające na stopień zaspokojenia norm żywieniowych
- charakteryzuje wybrane choroby, zakaźne i pasożytnicze oraz niezakaźne
- omawia prawidłowości dotyczące zachorowań na choroby zakaźne i pasożytnicze oraz niezakaźne na świecie
- analizuje na podstawie mapy tematycznej zmiany poczucia bezpieczeństwa mieszkańców wybranych regionów świata
- analizuje liczbę zgonów w wyniku wypadków drogowych w różnych regionach świata na podstawie danych statystycznych i mapy tematycznej
- przedstawia zagrożenie przestępczością w różnych regionach świata
- opisuje zagrożenia związane ze zmianami klimatycznymi oraz z klęskami żywiołowymi
- opisuje ogólny system edukacji na świecie
- charakteryzuje mierniki uczestnictwa w edukacji formalnej na świecie
- omawia zróżnicowanie zaspokojenia potrzeb edukacyjnych na świecie na podstawie danych statystycznych i mapy tematycznej
- wyjaśnia, w jaki sposób formułuje się obiektywną i subiektywną ocenę jakości życia
- przedstawia konsekwencje zróżnicowania jakości życia na świecie
- charakteryzuje na przykładach kraje o wysokiej i niskiej jakości życia
- omawia sposoby rozprzestrzeniania się chorób zakaźnych i pasożytniczych
- przedstawia skutki występowania chorób
- omawia czynniki wpływające na stan zdrowia społeczeństw i jakość usług medycznych na świecie
- proponuje działania na rzecz zapobiegania chorobom i ich zwalczania
- analizuje poczucie bezpieczeństwa i postrzeganie różnych zagrożeń na podstawie wyników badań ankietowych

- analizuje na podstawie wyników badań ankietowych poczucie bezpieczeństwa uczniów w szkole
- określa przyczyny zróżnicowania zaspokojenia potrzeb edukacyjnych na świecie
- formułuje hipotezy dotyczące przyczyn zróżnicowania jakości życia na świecie
- przedstawia przyczyny zagrożenia życia w wybranych regionach świata, w tym związane z rozprzestrzenianiem się chorób, niskim poziomem ochrony zdrowia i degradacją środowiska
- wykazuje zależność między poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego a występowaniem poszczególnych rodzajów zagrożeń życia na podstawie danych statystycznych
- dokonuje oceny poczucia bezpieczeństwa mieszkańców wybranych regionów świata na podstawie samodzielnie opracowanych kryteriów
- dyskutuje na temat skutków zróżnicowania poziomu zaspokojenia potrzeb edukacyjnych w wybranych regionach świata

VII. Problemy gospodarcze współczesnego świata

Uczeń:

- wyjaśnia znaczenie terminu *produkt krajowy brutto*
- wyjaśnia, na czym polega międzynarodowa pomoc rozwojowa
- wyjaśnia, czym jest oficjalna pomoc rozwojowa
- wymienia kraje udzielające pomocy rozwojowej innym państwom
- wymienia przykłady organizacji niosących pomoc rozwojową najbardziej potrzebującym krajom
- wyjaśnia, czym są korporacje międzynarodowe
- wymienia przykłady korporacji międzynarodowych i podaje nazwy państw, z których się wywodzą
- wymienia czynniki wpływające na poziom rozwoju gospodarczego państw
- omawia zróżnicowanie wartości PKB *per capita* na świecie na podstawie mapy tematycznej
- wymienia rodzaje pomocy rozwojowej udzielanej państwom
- wymienia państwa, które otrzymały środki w ramach oficjalnej pomocy rozwojowej na podstawie mapy tematycznej i danych statystycznych
- przedstawia rozmieszczenie największych firm świata na podstawie mapy tematycznej
- wymienia główne branże, w których działają największe korporacje międzynarodowe
- omawia na wybranych przykładach państwa o najwyższej i najniższej wartości PKB *per capita*
- podaje przyczyny dysproporcji w rozwoju gospodarczym państw i regionów świata
- omawia przestrzenne zróżnicowanie zadłużenia państw świata na podstawie mapy tematycznej
- omawia działania (inne niż podejmowane w ramach pomocy rozwojowej) mające na celu zmniejszenie dysproporcji w rozwoju gospodarczym państw
- podaje główne cele rozrastania się korporacji
- omawia rozwój korporacji na przykładzie The Walt Disney Company
- charakteryzuje problemy społeczno-gospodarcze najbardziej potrzebujących i najbogatszych państw świata
- przedstawia skutki dysproporcji w rozwoju gospodarczym państw i regionów świata
- przedstawia ewolucję pomocy rozwojowej
- przedstawia wpływ polityki na rozwój korporacji międzynarodowych
- omawia pozytywne i negatywne skutki gospodarczej działalności korporacji międzynarodowych
- przedstawia problem zadłużenia krajów i obywateli na przykładach państw wysoko i słabo rozwiniętych
- podaje przykłady działań mających na celu zmniejszenie dysproporcji w rozwoju gospodarczym państw i regionów świata oraz dokonuje ich krytycznej oceny
- ocenia wpływ korporacji transnarodowych na społeczeństwo, politykę, gospodarkę i środowisko przyrodnicze państw oraz regionów świata
- przedstawia wpływ konsumpcjonizmu, pracoholizmu i presji gospodarczej związanej z maksymalizacją zysku na zdrowie i życie człowieka
- omawia wpływ wybranej korporacji międzynarodowej na społeczeństwo, gospodarkę i środowisko przyrodnicze państw

SPOSOBY SPRAWDZANIA OSIĄGNIĘĆ EDUKACYJNYCH

Postanowienia ogólne

1. Uczeń otrzymuje informację na temat stopnia opanowania wymagań edukacyjnych wyrażoną w procentach wpisywane do dziennika z wagą 1.
2. Do obowiązkowych form sprawdzania osiągnięć edukacyjnych należą przede wszystkim prace klasowe, sprawdziany z mapy oraz inne formy, o których nauczyciel informuje na początku roku szkolnego.
3. Uczeń ma możliwość do jednej poprawy każdej obowiązkowej formy sprawdzania wiedzy i umiejętności.

Formy i zasady oceny stopnia opanowania wymagań edukacyjnych oraz możliwości ich poprawy

Praca klasowa /PK/

- obejmują podsumowanie działów programowych i trwają 30-45 min;
- zapowiedziane z minimum tygodniowym wyprzedzeniem i wpisane do dziennika lekcyjnego;
- czas na sprawdzenie – 14 dni roboczych od daty napisania pracy;
- oceny można poprawiać w przeciągu 14 dni roboczych od jej oddania przez nauczyciela;
- termin poprawy dla całej klasy ustala nauczyciel konsultując się z klasą lub przewodniczącym klasy;
- w uzasadnionych przypadkach termin poprawy może być ustalony indywidualnie;
- uczeń nieobecny w dniu pracy klasowej zobowiązany jest przystąpienia do niej w przeciągu 14 dni roboczych od daty powrotu do szkoły, po przekroczeniu tego terminu uczeń pisze pracę klasową na najbliższych zajęciach.

Sprawdziany z mapy /M/

- obejmują zakres materiału ustalony odpowiednio wcześniej przez nauczyciela;
- zapowiedziane przynajmniej z tygodniowym wyprzedzeniem;
- czas na sprawdzenie – 14 dni roboczych od daty napisania pracy;
- oceny można poprawiać w przeciągu 14 dni roboczych od jej oddania przez nauczyciela;
- termin poprawy dla całej klasy ustala nauczyciel konsultując się z klasą lub przewodniczącym klasy;
- w uzasadnionych przypadkach termin poprawy może być ustalony indywidualnie;
- uczeń nieobecny w dniu sprawdzianu z mapy ma obowiązek zaliczenia go w przeciągu 14 dni roboczych od daty powrotu do szkoły; po przekroczeniu tego terminu uczeń pisze pracę klasową na najbliższych zajęciach.

Kartkówki /K/

- obejmują materiał z trzech lekcji i trwają 5-10 min;
- mogą być zapowiedziane lub nie;
- czas na sprawdzenie – 14 dni roboczych od daty napisania pracy;
- brak możliwości poprawy;
- uczeń nieobecny nie ma obowiązku zaliczania niezapowiedzianej kartkówki.

Odpowiedzi ustne /O/

- obejmują materiał z 3 ostatnich lekcji.

Zadania /Z/

- obejmują wszelkie prace wykonywane podczas lekcji.

Wypowiedź /W/

- obejmuje dodatkowe wypowiedzi uczniów podczas lekcji.

Zadanie domowe /ZD/

- obejmuje dodatkowe lub obowiązkowe prace zapowiedziane przez nauczyciela.

Prezentacja/projekt edukacyjny /P/

- obejmuje zadania obowiązkowe lub nieobowiązkowe wykonywane indywidualnie lub w grupie opracowane i przedstawione na forum klasy lub szkoły.

Ustalanie oceny rocznej

Poszczególne oceny roczne ustala się na podstawie średniej procentowego stopnia opanowania wymagań edukacyjnych według tabeli.

Przedział %	Ocena roczna
96% i więcej	celujący
85-95%	bardzo dobry
70-84%	dobry
50-69%	dostateczny
35-49%	dopuszczający
0-34%	niedostateczny

Tryb otrzymania wyższej niż przewidywana rocznej oceny klasyfikacyjnej

W przypadku chęci podwyższenia oceny rocznej zaproponowanej przez nauczyciela uczeń może przystąpić do testu kompetencji sprawdzającego stopień opanowania wymagań edukacyjnych obowiązujący w danym roku. Ocenę ustala się na podstawie wyniku testu kompetencji wyrażonego w procentach, który przelicza się według tabeli powyżej.

Postanowienia końcowe

1. Uczeń ma obowiązek być przygotowany do zajęć tzn. posiadać podręcznik, zeszyt przedmiotowy, karty pracy oraz przybory potrzebne do realizacji zajęć.
2. Uczeń ma obowiązek aktywnie uczestniczyć w lekcji i pracować na miarę swoich możliwości.
3. Nauczyciel respektuje „szczęśliwy numer” i odstępuje od oceniania wiedzy ucznia w danym dniu. Szczęśliwy numer nie dotyczy prac klasowych, sprawdzianów z mapy oraz aktywności podczas lekcji.
4. W przypadku wykrycia przez nauczyciela niesamodzielnej pracy podczas zapowiedzianych prac pisemnych, uczeń otrzymuje stosowną uwagę i przystępuje do zaliczenia pracy w drugim terminie i traci możliwość poprawy.